# సమాలోచన



జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

సంపాదకుడు : విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి.

సంపుటము 4     రాజమహేంద్రవరము 16-11-1980     సంచిక 2


—* ఈ సంచికలో *—





1—12—80 సంచికలో శ్రీశ్రీ మహాప్రస్థానం – ఒక పరిశీలన, రమణీయ కావ్యం మొల్ల రామాయణం, కన్నీరు నిండినమ్మ కథ, గౌడీయ వైష్ణవదర్శనం మొదలగునవి ఉంటాయి.

—* 1, 16 తేదీలలో ప్రచురింపబడును *—


చందా :

సంవత్సరమునకు రు. 12—00.

అర్థసంవత్సరమునకు రు. 6—50.

విడిప్రతి 60 పై.

★ సమాలోచన ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

సంపాదకుడు : విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి

Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

సంపుటము 4 | రాజమహేంద్రవరము 16-11-1980 | సంచిక 2

# సారంగధరుని కథ — ఒక పరిశీలన

– కే. కిశోరుబాబు, ఎం. ఏ.

– కే. అశోకుబాబు, బి. ఎస్‌సి. (అగ్రి.)

తెనుగునాట పద్యములుగ, ద్విపదలుగ, నాటకములుగ జానపద గేయములుగ రచింపబడి, చివరకు వెండితెరకు గూడాయెక్కి బహుళప్రచార మందినది సారంగధరునికథ. కొందరు దీనిని వాస్తవ గాథయని విశ్వసించిరి. మరికొందరు పుక్కిటిపురాణ మని కొట్టివేసిరి. సత్యాసత్యము లెట్లున్నను ఇది యచ్చమైన తెలుగుకథగా రూపులు దిద్దుకొని సాహిత్యమున మారుతివలె, మార్కండేయుని వలె, చిరంజీవిత్వమును సంపాదించుకొన్నది. గ్రీకు నాటకకర్త 'యురిపిడస్' రచించిన 'హిప్పొలిటస్' నాటకకథ, రోమను నాటకకర్త 'సెనీకా' రచించిన' హిప్పొలిటస్' లేదా 'ఫేడ్రా' నాటకకథ, మహారాష్ట్ర మందలి 'నవనాథచరిత్ర', కన్నడమందు గంగాధర కవి రచించిన 'కుమారరాముని కథ', కొన్ని బౌద్ధజాతక కథలు, పంజాబు నందలి 'పూరణ్ భగత్' అను పురాతన జానపదగాథ సారంగధరుని కథకు మాతృకలవలె నున్న వని పరిశోధకులు పేర్కొని యున్నారు.

ఈ గాథ మన హైందవ దేశమునకు గ్రీకు, రోమను మొదలగు పాశ్చాత్యదేశములనుండి దిగుమతియై యుండవచ్చునని; ఒకయువతి కుమారునికవయగోరుట వంటి ధర్మవిరుద్ధమైన కథలు మనపురాణ వాఙ్మయములందరుదని, తల్లినే పరిణయమాడి సంతానమును బొందిన 'ఒడీపస్' వంటి గాథలు గ్రీకు రోమను సాహిత్యములందనేకము లని, క్రీస్తుశకము రెండవశతాబ్దమునకు మొదటి నుండియు రోము మొదలగు పాశ్చాత్య దేశములతో వర్తకవ్యాపార సంబంధములు గలిగియున్న దక్షిణాపథమునకు ఈగాథ ముడిసరకులతో పాటు కలసి ఒకముడిసరకువలె వచ్చి మెరుగులు దిద్దుకొని సాహిత్యమున స్థానము సంపాదించుకొనియుండవచ్చునని శ్రీ పోణంగి అప్పారావుగారభిప్రాయపడినారు.

రోమను నాటకకర్త సెనీకా రచించిన హిప్పొలిటస్ (ఫేడ్రా) నాటకకథ ఈ విధముగానున్నది. హిప్పొలిటస్ గ్రీకు దేశపు సార్వభౌముని మొదటి భార్య పుత్రుడు. రూపవంతుడు. గుణవంతుడు. రాజుగారి రెండవభార్య ఫేడ్రా యతనిని వలచి యతని పొందుకొరకు తపించుచుండెను. ఒకనాడు రాజు దేశాంతర మేగుట సంభవించెను. హిప్పొలిటస్ అంతఃపురమునకు వెళ్ళగా ఫేడ్రా తనవాంఛ నెరిగించెను. అది విని యతడు ఆగ్రహించి కరవాల మెత్తి యామెను వధింపబూనుకొని, తరువాత స్త్రీహత్య పాప మని, దోషమని, భావించి తనఖడ్గము నచటనే విడిచి వెళ్లిపోయెను. మంథరవంటి స్వభావముగల రాణిగారి పరిచారిక యొకతె రాణిగారి తప్పును కప్పిపుచ్చబూనుకొని ఆకత్తిని చేబూని గోరంతలుకొండంతలుగా జేసి రాజకుమారునిపై ఘోరాపరాధమును మోపెను. ప్రయాణముముగించి తిరిగివచ్చిన చక్రవర్తి దాసీ, రాణి, పన్నినకుట్ర సత్యమని సుతుని చంపించెను. అతనిమరణానంతరము రాణి ఫేడ్రా యాకైదువును గొనివచ్చి, యతని కళేబరముపై బడి వగపుఁజెందుచు నా రాజకుమారుడు నిర్దోషి అని ప్రకటించి తత్‌క్షణమే యాయడిదముపైబడి మరణించెను. ఈసంఘటనను జూచిన భూపాలుడు గోడుగోడు మనుచు మిత్తినాహ్వానించును. ఈకథలో రాజకుమారుడు శుద్ధాంతమునకు వచ్చుటకుఁగల కారణ మేదియో సెనీకా వివరించలేదు.

ఇక 'యురిపిడస్' నాటకకథలో రాణి రాజకుమారుడు వీరిరువురు నొకచోట కలిసికొన్న సన్నివేశములు కనిపించవు. తనను ప్రేమింపు మని రాణి రాయబార మంపించును. దానిని రాజకుమా

రుడు తిరస్కరించెను. తన చిరకాల వాంఛితము అవమానముగా పరిణమించగా నామె ప్రాయోపవేశము చేయ బూనుకొనెను. కాని దాసితో కలిసి కల్పించి వ్రాసిపెట్టిన యొక లేఖమూలమున రాజకుమారుడు రాణిని బలాత్కరించె నని రాజు తెలుసుకొని యది యథార్థ మని కుమారుని నురుము చేయించెను. పిదప నది వితథమని నృపాలుకు పొరపాటుపడెనని నిక్కువమును 'దయానా దేవత' తెలియజేసెను. హిప్పొలిటస్ దుర్మరణమునకు ఫేడ్రా అతనిపై మరులుగొనుటకు వీనస్ దేవత అలుక ప్రధానకారణ మని సెనీకా ఈనాటకమం దొక మార్పును గావించెను.

సారంగధరుని వృత్తాంతమును దెలుపు మొట్టమొదటి తెలుగు గ్రంథము గౌరన నవనాథచరిత్ర. (15వ శతాబ్దమునకు పూర్వభాగము) ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసములం దీకథ వర్ణింపబడినది. సారంగధరుడు 'చౌరంగి' యను పేర సిద్ధుడుగా మారె నని గౌరన పేర్కొనెను. ఈకథ నాంధ్రభూమిలో మొక్కగా నంటుగట్టి మొలిపించిన మొదటి కవీశ్వరుడు ద్విపద బాలభాగవతకర్తయగు దోనేరు కోనేరుకవి. (క్రీ.శ. 1547) తరువాత నతని యడుగుజాడలలోనే ఆ మొక్కను మరిన్ని కొమ్మలు రెమ్మలతో నభివృద్ధి గావించునట్లొనర్చి దానిని పూర్తి తెలుగు వారి పెరటిచెట్టుగా మార్చినకవులు అప్పకవి, సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుడు, బాణాల శంభుదాసుడు, కూచిమంచితిమ్మన మొదలగువారు.

గౌరనకృత మగు నవనాథ చరిత్రయందలి సారంగధరుని కథకు తెలుగు దేశమునకును రవంత సంబంధమూ గోచరింపదు. అది మాళవదేశమందలి మాంధాతపురమున జరగినట్లు తెలుపబడినది. మాంధాతపురము నేలిన పార్థివుడు రాజరాజనరేంద్రుడు. 'పంచదార వెనుదీయగా' తీయగా విజయవిలాసమును రచించిన చేమకూరకవి (1630) కూడా గౌరన కథనే కైకొని సారంగధర కథను పద్యరూపమునఁ గూర్చెను. అతడును రాజరాజనరేంద్రుని మాళవపతి యనియే తెలిపెను. ఈకథ రాజమహేంద్రవరపురమున రాజరాజనరేంద్రుని స్వగృహముననే జరిగినట్టులు తెలిపియు దేశము మాత్రము మాళవ మని యసందిగ్ధముగా తెలిపినాడు. దీనినిబట్టి సారంగధరుని కథకును, నాంధ్రదేశ మందలి రాజమహేంద్రవరమునకును, దాని భూపతి యగు రాజరాజనరేంద్రునకును ముడిపెట్టు గాథలు చేమకూర కవికిపూర్వమే జనులనోళ్ళలో నలుగుచు వెలుగుచున్నందువలన నాతడు తద్విరుద్ధముగా కథను సృష్టింపజాలక యథార్థమును పూర్తిగా కప్పిపుచ్చలేక ఈవిధముగా వ్రాసియుండవచ్చునని శ్రీ జి. నాగయ్యగారు తమ 'ద్విపదవాఙ్మయము నం' దభిప్రాయపడియుండిరి. వేంకటకవి తరువాతి కవు లగు కూచిమంచితిమ్మన, బాణాల శంభుదాసుడు 'గౌతమీతీర దేశమున రాజమహేంద్రవరంబను వీడున'నే ఈకథ జరగినట్టులు స్పష్టముగా వివరించియున్నారు.

గౌరన చిత్రాంగిని 'నృపభోగభామిని', భూకాంతునిభోగసతి' యని రాజరాజనరేంద్రుని భోగస్త్రీగా పేర్కొనినాడు. చేమకూర కూడా 'భోగకుటిల శిరోజాతిలక' మని 'వారకాంత' యని చిత్రాంగిని రాజరాజనరేంద్రుని కోచెలువగానే చెప్పినాడు. చిత్రాంగి విషయము వేశ్యాప్రసక్తి పావురములు వ్రాలు సందర్భమునందే గౌరన కావ్యమందు తెలుపబడినది. వేంకటకవి మాత్రము రాజరాజునకు చిత్రాంగియను వెల్లాటకత్తె, రత్నాంగి యను కులసతి, యున్నట్లు గ్రంథారంభముననే తెలిపినాడు. గౌరన గావించిన చిత్రాంగి పరిచయసన్నివేశము కొంత యుచితముగ నున్నది. కాని చేమకూర కల్పించిన ఈమార్పు అంత సంభావ్యముగ గన్పించదు. తన తల్లియగు రత్నాంగితో సమవయస్కురాలైన చిత్రాంగి సారంగధరుని ప్రేమించిన దనుట యసమంజసముగానున్నది. బాణాల శంభుదాసుడు చిత్రాంగిని రాకొమారితగాను రాజరాజు రెండవ భార్యగాను పాణిగ్రహణమునకు పూర్వమే సారంగధరునిపై రాగము గొన్నదానిని గాను, చిత్రించినాడు. సారంగధరుని పరిగ్రహ ప్రయత్నమున కన్నియల నన్వేషించుచు రాజరాజు చిత్రాంగి చిత్రమును జూచి యనురక్తిగొని కృపాణమును బంపి ఉద్వాహకార్యముద్వారా చిత్రాంగిని సతిగా నొనర్చికొనె ననియు తాను చిత్రమందు జూచిన జగదేకసుందరుడు, వివాహమాడిన వాడు ఒకరు కాకుండుటచేత ననుమానించి చెలికత్తియ పలుకులవలన నిజంబెరిగి తాను మోసగింపబడినట్లు గ్రహించి ఇష్టములేని కాపురము చేయుచుండె నని ఈకథయం దలతియలతి మార్పులు గావించినాడు. దీనినే కూచిమంచి తిమ్మకవి యనుకరించినాడు. వీరు గావించిన మార్పుల మూలమున చిత్రాంగిపాత్ర కున్నతి, రాజరాజుపాత్ర కధోగతి యుత్పన్నమగుచున్న దని; బుద్ధిమంతుడైన సుబుద్ధి చిత్రాంగి యింటికేగుటవలన కీడు గల్గు నని సారంగధరునివారించుట యనుచిత ప్రసంగ మగునని; యందువలన శంభుదాసుని సవరణ తదనుసారి తిమ్మకవి రచన సరసమైనది కాదని తోచుచున్న దని; శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగా రభిప్రాయ పడినారు.

గౌరన సారంగధరుని భార్య 'మంగళాంగి'యని వేంకటకవి 'మంజువాణి'యని వేర్వేరు పేర్లను బెట్టి ఒకపాత్రను సృష్టించినారు గాని వారి రచనలం దామెకు ప్రాధాన్యము శూన్యము. సారంగధరునికి దండన విధింపబడినపు డామె శోకించినట్లు కూడా వారు పేర్కొనలేదు. రామాయణము నందలి యూర్మిళవలె, భారతము నందలి జరత్కారువువలె, కాదంబరియందలి పత్రలేఖవలె ఈమె యొక యుపేక్షిత నాయిక.

నాటకములందు శ్రీ ధర్మవరము రామకృష్ణమాచార్యులవారి విషాదసారంగధర మిగుల ప్రసిద్ధికెక్కినది. 'పది శోకాంత నాటకములు చేసినంతపని తెలుగువారి కిది యొకటే చేసినదని శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు దీనిని పొగడినారు. ఆచార్యులవారు బాణాల శంభుదాసుని కథాంతరమును గొని యందు ఆంగ్లేయ నాటక లక్షణములను నిబిడీకరించి దానిని మనోహరముగా తీర్చిదిద్దినారు. మన్మథుని చేతి కీలుబొమ్మగా, మహాకాళిగా చిత్రాంగిని; మొదట కామాతురునిగా, పిదప తన యేకైక సుతునికి శిక్ష విధించు సమయమున పైకి గంభీరుడుగ దోచుచు లోలోన మరిగి నురుంగులుకట్టు సముద్రమువలె విచారవహ్నిచే దహింపబడినవానినిగా రాజరాజును; సర్వసద్గుణపుంజముగా సారంగధరుని చిత్రించి నాటకమును ప్రేక్షకుల యెదలోపలి యెదలను కదిలించునట్లుగా నిర్మించినాడు.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పంచమ వేద మనదగిన మహాభారతకృతికర్తయగు రాజరాజనరేంద్రుడే చిత్రాంగిని మోహించినవాడని తన రాజరాజునాటకమందు మళ్ళీ ఈకథను పదహారణాల తెలుగుకథగా సృష్టించినారు. వాగనుశాసనుని ధర్మజ్యోతితో ధగధగలాడింపజేస్తూ చిత్రాంగీ సారంగధరుల చరిత్రను క్రొత్తతీరులో మంజులముగా మలచినారు శ్రీ శాస్త్రిగారు.

కథలో నూత్నకల్పనలు గావించి మనోజ్ఞముగ సంతరింపబడిన మరొక నాటకము శ్రీ కాళ్ళకూరి నారాయణరావుగారి చిత్రాభ్యుదయము. కాళ్ళకూరివారు స్వతంత్రించి నాటకములో పెక్కు పెనుమార్పులు గావించి కథ మూలస్వరూపమునే మార్చివైచినారు. చిత్రాంగీ సారంగధరులకు ధైర్యముగా పెండ్లి గావించిన ధీరులు శ్రీ కాళ్ళకూరివారొక్కరే! వారుతప్ప ఆనాటకమువందరు విషాదాంతముగా కల్పించినవారే!

ప్రధానామాత్యుడగు, గుణదేవునకంటె నరపాలునకు తానెక్కువ ప్రీతిపాత్రుడు గావలయునని ఉపమంత్రి హరిశర్మ, గుణదేవుడు తీర్థయాత్రలకు వెళ్ళిన సందర్భమున రాజునకుచిత్రాంగిపై మోహము గలుగునట్లుజేసి కుత్సితచర్య సహాయమున చిత్రాంగికి సారంగధరుడే వరుడని చెప్పి, రాజుగారి కాక్షేయకమునకు చిత్రాంగికి కల్యాణ మొనరించెను. తరువాత నతని నికృతమును గ్రహించి చిత్రాంగి కన్యాగారీ వ్రతమిషతో ప్రభువు కంటబడకుండ తప్పించుకొనుచు నేర్పుతో సారంగధరుని యవరోధమునకు రావించుకొని సత్యమును నివేదించి, తనను స్వీకరించుమని వేడుకొనెను. సారంగధరు డందు కంగీకరించనందువలన ఆమె నిరాశతో గోదావరి యందుఁబడెను. చిత్రాంగి యాత్మహత్యకు సారంగధరుని దౌష్ట్యమే హేతువు గావచ్చునని న్యాయాధిపతి యూహించెను. అతని యభిప్రాయముతో నేకీభవించి రేడు సారంగధరునకు శిక్ష విధించెను. ఆ సమయమున యాత్రనుండి తిరిగివచ్చుచున్న మంత్రి గుణదేవుడు చిత్రాంగీ సారంగధరుల నిరువురను రక్షించి మీననాథాశ్రమమున సురక్షితముగానుంచెను. అచట జరగిన యంతర్నాటికా ప్రదర్శమువలన రాజరాజమహీక్షితుడు సర్వము నెరిగి పశ్చాత్తప్తుడై చివరకు చిత్రాంగీ సారంగధరుల కుపయామ మొనరించెను. ఇదియే చిత్రాభ్యుదయ కథాసారాంశము. ఈవిధముగా 'తనుగావించినసృష్టి తక్కొరులచేత గాదు'' అన్నట్లు కాళ్ళకూరివారు మిగుల స్వాతంత్ర్యమును వహించి యభూతకల్పనలుగా నటువంటి మనోజ్ఞకల్పనలు గావించి, చిత్రాంగి సారంగధరుల పాత్రలకొక విశిష్టతను సమకూర్చినారు. నేరమంతయు ఒక మంత్రిదని మిగిలినవారందరు నిర్దోషులని నిర్మలాంతఃకరణులని కాళ్ళకూరివారు రుచిరముగా చూపించినారు!

ఈరెండునాటకముల తరువాత గుడిపాటి చలంగారి చిత్రాంగినాటక మెన్నదగినది.

చిత్రాంగీ సారంగధరులు తొలుతనే ప్రేయసీప్రియులని రాజరాజధికారగంధమువలన చిత్రాంగిని వివాహమాడెనని నిరూపించి, యట్టి బలవంతపు వివాహములు దేశములందు కొల్లలు కొల్లలుగా జరుగుచున్నవని వీటన్నింటి పర్యవసానము చిత్రాంగీ సారంగధరుల వలెనే విషాదాంతమని చలంగారు సందేశమందించినారు. ఇందు సారంగధరుని కంటె చిత్రాంగిపాత్రను చిత్రించుటయందే చలంగారెక్కువయాసక్తిని ప్రదర్శించినారనవచ్చు.

ఈవిధముగా తెలుగులో పెక్కురు కవులు సారంగధర చరిత్రను తమ చిత్తవృత్తికి దోచినరీతిగ మార్చి అది అసలు సిసలైన తెలుగుకథే యని ఋజువుపరచ ప్రయత్నించిగారుగాని, దానివలన విమలాదిత్య తనూజుడు, విమలవిచారుడు కుమారవిద్యాధరుడు నుత్తమచాళుక్యుడు వివిధాగమ విహితశ్రముడునగు రాజరాజు శీలమున కొకమాయని కళంక మంటినదని యెవ్వరును నిశితదృష్టితో పరిశీలించలేదు.

ఈవ్యాసమున కుపకరించిన గ్రంథములు:
తెలుగునాటకవికాసము– శ్రీ పోణంగి అప్పారావు
ద్విపద వాఙ్మయము– శ్రీ జి. నాగయ్య
ఆంధ్రనాటక పితామహుడు– శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధాని
నాటకోపన్యాసములు– శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ
రాజరాజు (నాటకము)– శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
చిత్రాభ్యుదయము– శ్రీ కాళ్ళకూరి నారాయణరావు
చిత్రాంగి– శ్రీ గుడిపాటి చలం. *

—...—

# వాస్తవకథనములో అవాస్తవములు

– శ్రీ మధుర కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి.

శ్రీ పిడపర్తి చినకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారలు 16-8-1980 తేదీ 'సమాలోచన' పక్షపత్రికలో 'వాస్తవకథనము' అను వ్యాసమున 7 వ పేజీ 2 వ కాలములో నీ క్రింద రీతిని వ్రాసియున్నారు.

10) లో; ఉపపత్తింధు శేఖరమున దుర్గాప్రసాదద్వివేది మహాశయులు అయనాంశ నిర్ణయసందర్భమున ఇట్లు పేర్కొని యున్నారు.

"ఇత్థం చ పూర్వదర్శితేనైవ పథా అయనాంశ జ్ఞానం సుశకం అముమేవ ప్రథానం సిద్ధాంతదర్పణకర్తా చంద్రశేఖర సామంతః సిద్ధాంతశిరోమణి పరిష్కారావిష్కారకో బాపూదేవశాస్త్రీ। గణిత గోలపారదృశ్వా సుధాకరద్వివేదీ చ ఆశ్రయంతే॥ అత్రైవ యూరోపియన గణితసామ్రాజ్య ధురంధరః కేతకీకర్తాపి దత్తావహస్తావలంబ ఇతి ప్రాచామర్వాచాం చ ద్వావింశత్యంశాసన్నేఽయనాంశే సహానుభూతి రస్త్యేవ 'అస్మిన్విషయే 1798 శకే కాశ్యాం భట్టసఖారామబాపూదేవ శాస్త్రి రానడోపాఖ్య బాలశాస్త్రి సుధాకర ప్రభృతీనాం చ సంమతయోపి పంచాంగోపపాదన పుస్తకే ముద్రితా ఇత్యలం॥ అని వ్రాసిరి.

ఈపైని వ్రాసిన దానిలో "ఇత్థం చ పూర్వ దర్శితేనైవ పథా అయనాంశ జ్ఞానం సుశకం" అన్న వాక్యమునకు పూర్వములో గల అయనాంశ జ్ఞానోపాయమార్గమేమి గలదో అది చెప్పియుండలేదు. ఆ మార్గము వీరు చెప్పుచున్న చైత్రపక్షము గాదు.

శ్రీ చంద్రశేఖర సామంతులు, బాపూదేవశాస్త్రి గారు, సుధాకరద్వివేది గారు చైత్రపక్షమును ఆశ్రయించలేదు. చైత్ర పక్షాయనాంశలను వారు చెప్పియుండలేదు. కేతకీ గ్రంథకర్త, జగత్తును గొప్పగ మోసగించిన మహానుభావుడు. అనుట కెట్టి సందేహము లేదు.

శ్రీ వేంకటేశ కేత్కారుగారు తాము దృక్సిద్ధవాదులయ్యు తాము ప్రప్రథమముగ రైవతపక్షము నాశ్రయించి ఇదియే సరియైనదని సంపూర్ణముగ విశ్వసించి, ప్రథమపర్యాయము జ్యోతిర్గణితమును ముద్రించిరి. ఆ గ్రంథమందు రైవతపక్షమే గ్రహించబడినది. అప్పటి సనాతనఛాందస సిద్ధాంతులు వీరి గ్రంథమును గౌరవించక, వీరు చెప్పిన విషయమును పట్టించుకోకుండ వదలివేయుటయేకాక అప్పటికి సూర్యసిద్ధాంత, గ్రహలాఘవాది గ్రంథములవల్ల గుణించబడిన అవాస్తవములైన 22 అయనాంశములకు సరిపడునట్లుగ గ్రంథమును చేస్తే మీపుస్తకమును గ్రహించగలమని, లేకపోతే మీ పుస్తకాన్ని, వాదాన్ని కూడ గ్రహించేది లేదని నిండుసభలో చెప్పుటచేతనే (యీ విషయమును ద్వితీయముద్రిత జ్యోతిర్గణితములో కేత్కారుగారే వ్రాసుకొన్నారు) తాము ద్వితీయ ముద్రితజ్యోతిర్గణితమందు చైత్రపక్షమును గ్రహించినారు. ఈ చైత్రపక్షము దృక్సిద్ధము కాదు. పరంపరగ వచ్చుచున్న అవాస్తవమైన మార్గమునకు సంబంధించినది. 'ఎవరైతే దృక్సిద్ధమును గ్రహించక, పూర్వపద్ధతినే అనుసరించి వ్యవహరించెదరో వారికొరకే చైత్రపక్షము చెప్పబడినది' అని స్వయముగ స్పష్టముగ చెప్పినారు. ఈ క్రింది శ్లోకములను చూస్తే పాఠకుల కిందులో గల వాస్తవము తెలియగలదు.

"శాకే షడ్గోబ్ధిశుల్యాం
శరది సమభవ త్స్వైరవర్ష ప్రవృత్తి
రేవత్యాం సౌరపక్షే
సదలవసువినా ద్వ్యస్మితాధిక్యభావాత్
మందంమందం పురస్సా
ప్రచలతి సతతం రేవతీత శ్చతుర్భి
ర్భాగై రగ్రేఽధునా సా
భవతిపురతో ప్యగ్రత స్సంభవేచ్చ॥
తస్మాద్వర్ష ప్రవృత్తిః
పునరపి చ యథా రేవతీ తారకాయాం।
స్యా త్తాదృక్స్వవ్యవస్థా
కరణ ఇహ మయా రైవతఃపక్ష ఉక్తః
ఇచ్ఛేయుర్యే న హాతుం
సువృథపరిచయా ద్వర్తమానాం
ప్రవృత్తిం।
తేభ్యశ్చైత్రాఖ్య పక్షః
ప్రచలనరహితః సంగృహీతః కిలాత్ర॥
నావశ్యా కోష్ఠకానాం
పునరహ రచనా నో తథా జ్ఞాపకో నో
వ్యత్యాసో నైవ రీతా
ధ్రువపరిమితా మేవ కాచిద్భిదా స్యాత్
ఇష్టంచేత్ చైత్రపక్ష
ధ్రువకపరిమితీ ర్వ్యస్య శీర్షే లిఖిత్వా।
శేషంపూర్వోక్తరీత్యా
తిథిపటగణితం ఖేటచారం విదధ్యాత్.

ఈ పై శ్లోకములందు శ్రీ కేత్కారు గారు తాను దృక్సిద్ధగణితమునే చేయదలచినవాడై రైవతపక్షమును చెప్పినట్లు 'రైవతః పక్ష ఉక్తః' అని తెలిపియుండెను. ఎవరు ఈ గణితమును (దృక్సిద్ధగణితమును) చేయుటకు ఇష్టపడరో పూర్వపద్ధతినే అనుసరించెదరో వారి నిమిత్తము చైత్రపక్షమును సంగ్రహించితిని. అని 'సంగృహీతఃకిలాత్ర' అనువాక్యములో చెప్పియుండెను. అప్పటికి (తాను గ్రంథము రచించే సమయమునకు) 22 అయనాంశములు పూర్వపద్ధతిరీత్యా వచ్చియుండుటచేత, దీనిని పట్టుకొని పూర్వపద్ధతి పంచాంగ కర్తలను తృప్తిపరచుటకు తన గ్రంథము ప్రచారముగుటకొరకు, మాత్రమే చైత్రపక్షమును తన గ్రంథ

ములో ప్రవేశపెట్టి యుండినట్లు శ్రీ కేత్కారుగారే చెప్పుకొని యుండిరి. దీని భావమేమనగా 'ఎవరైతే పూర్వ పద్ధతిని వదలిపెట్టుటకు ఇష్టంలేనివారో, దృగ్గణితమును చేయుటకు ఇష్టపడరో వారు చైత్రపక్షరీత్యా చేసుకోవచ్చును' అని భావము. ప్రకృతము మనవారు దృగ్గణితమును చేయవలయు నని వాదిస్తూ గ్రంథకర్త చెప్పినమార్గమును వదలిపెట్టి చైత్రపక్షము ననుసరించి వ్యవహరిస్తూ ఇదియే దృగ్గణితపద్ధతి యనుట హాస్యాస్పదము.

మరియు ఉపపత్తిందు శేఖరమందు వ్రాసినమార్గమే సరియైన దని; చంద్రశేఖరసామంత, బాపుదేవశాస్త్రి, సుధాకరద్వివేదిగారలు ఆ మార్గమునే ఆశ్రయించి యుంటే ఆమార్గమునే యనుసరించవలయును గాని చైత్రపక్షము నేల ఆశ్రయించవలసివచ్చును?

మరియు 7 పేజీ 3వ కాలములో 'నూరు సం॥ల క్రితమే కాశీలో జరిగిన సమ్మేళనములో సభారామపండితుడు, బాపూదేవ శాస్త్రి, బాలశాస్త్రి, సుధాకర ద్వివేది పండితులు 22 అంశాసన్నముగ అయనాంశలు అంగీకరించినట్లు కేతకరు అయనాంశలతో సరిపోవుచున్నట్లు దుర్గాప్రసాద ద్వివేదిగారు ఉపపత్తిందు శేఖరమున చెప్పినారు' అని వ్రాసినారు.

రమారమి నూరుసంవత్సరముల క్రితము సూర్యసిద్ధాంతమందు చెప్పిన ఛాయార్కకరణార్క పద్ధతి ననుసరించి 22 అయనాంశలు వచ్చుచున్నవి. గ్రహలాఘవరీత్యా కూడ 22 అయనాంశములపైని వచ్చుచున్నవి. ఆప్రకారంచూస్తే సూర్యసిద్ధాంత మధ్యమసూర్యుడు దృక్సిద్ధుడు కాడు కనుక ఆ గ్రంథాన్నిబట్టి సాధించిన 22 అయనాంశములు తప్పు అని చెప్పక తప్పదు. గ్రహలాఘవములో అయనగతి 60 వికలలు చెప్పియుండుట చేత ఆప్రకారం సాధించగవచ్చిన 22 చిల్లర అయనాంశములు కూడ తప్పినవే అగును. అయనగతి వేధసిద్ధగతి 50.27 కాగా గ్రహలాఘవోక్తగతి 60 వికలలు వుండెను. అందువలన 22 అయనాంశలనుట అశాస్త్రీయము అవాస్తవము అని గ్రహించవలయును. ఇట్టి వాస్తవములు గాని అయనాంశములను సమర్థించబూనిన చైత్రపక్షాయనాంశలు కూడ అవాస్తవము అనుట నిర్వివాదము. అందుచేతనే కేత్కారుగారు చైత్రపక్షమును ప్రాచీన పద్ధతి ననుసరించువారికొరకు సంగ్రహించితి నని స్పష్టముగ తన అభిప్రాయమును తెలిపియుండిరి.

పంచాంగకర్తలు శాస్త్రవివేచన చేయు శక్తిలేనివారై తప్పుదారిలో పడి తమ రనుసరించుచున్న మార్గమును సమర్థించుకొనుటకు అనేక అసత్యములను ప్రచారముచేయుచు కాలమును గడపుచున్నారు. చైత్రపక్షము దృక్సిద్ధము కాదని కేత్కారే సెలవిచ్చియుండెను. అయినను లోకములో పంచాంగకర్తలు తాను చెప్పిన దృగ్గణితపద్ధతి నవలంబించుటలే దని యీ మార్గమును సృష్టించి లోకమును గొప్ప మోసములో పడవేసెను. దీనికి తార్కాణములు ఆగ్రంథములందు వ్రాయబడియేయున్నవి. గ్రంథములోగల అనేక దోషములను వ్రాయుట సాధ్యపడని కారణంచేత ముఖ్య విషయమును వ్రాయుచుంటిని.

'కేతకీ గ్రహగణితం 8 వ శ్లోకం ॥
సౌరోర్కో గ్రహలాఘవీయ శశిభో
మాగ్వర్కజా మధ్యమాః ॥'

అను శ్లోక వివరణములో 'సూర్యసిద్ధాంతాగతః సూర్యః దృక్సమః' అని వ్రాయబడెను. ఈమాటయే సరియైనచో తాను చైత్రపక్షమును సృష్టించవలసిన యవసరమే లేదు.

సూర్యసిద్ధాంతోక్త ఛాయార్క కరణార్కాంతర రూపాయనాంశలే దృక్సమములు అగుచున్నవి. వానివలననే సమస్తము వాస్తవము లగును. ఆపద్ధతి ననుసరించినచో సరిపోవును. అటుకాక చైత్రపక్షసృష్టి ఎందుకు చేయవలసి వచ్చినది? రైవతపక్షము నెందుకు చెప్పవలసి వచ్చినది? దీని కెవరును సమాధానమును చెప్పుటకు సాహసింపరు.

శ్రీ కేత్కారు గొప్ప విద్వాంసుడై యుండికూడ నిజముమీద నిలబడుటకు శక్తి లేనివాడై అవాస్తవము లైన వానిని పంచాంగకర్తల సంతోషమునకు ప్రవేశపెట్టెను. కనుక చైత్రపక్షము సరియైన దనుటకు ఏవిధమైన శాస్త్రప్రమాణము లేదు. ఓటిగుపద్ధతిలో చైత్రపక్షము సరియైనదని చేతులెత్తేవారేకాని నిలబెట్టి అడిగితే ఏమియు చెప్పలేరు. కనుక చైత్రపక్షం మాత్రం శాస్త్రీయం కాదు. ఆప్రకారంగా సాధించబడుచున్న అయనాంశములు ఇప్పటికి 23 చిల్లర కూడ సరియైనవి కావు. ఆపద్ధతి పంచాంగములుకూడ ఆచరణయోగ్యములు కావు; అని పాఠకులు గ్రహించగలరు. లోకమునకు నిజము చెప్పాలి. శాస్త్రముయొక్క యథార్థతను తెలియచేయాలి. తప్పును వదలిపెట్టాలి. అనే భావాలుగల విద్వాంసుడు ప్రతివాడు చైత్రపక్షము సరియైనది కా దని తీసిపారవేసినవాడే కాని అంగీకరించినవా రెవ్వరున్ను లేరు. అనేకులు విమర్శకులు వ్రాసిన విషయము లున్నవి. వాని నన్నింటిని ఉదహరించుట విస్తరము కాగలదు అని వ్రాయలేదు.

భారతప్రభుత్వ పంచాంగ సంస్కరణ సంఘమువారు వారి రిపోర్టులో వ్రాసిన అవకతవకలు అనేకము లున్నవి. ఈ క్రింది 2, 3 వాక్యములు ఉదాహరణకు చూపబడుచున్నవి.

Dr. Gorakh Prasad thereafter submitted a note containing his definite Propasals in this respect, which was also circulated amongst the members He proposed that "23 - 15" be taken as the 'Ayanamsa' on the Vernal equinox day (21 st March) of 1956, because this will reconcile most of the Panchan-

gas in India based on modern constants.

అనగా ప్రకృతము ప్రచారములోనున్న పంచాంగములను సమాధానపరచుటకు మాత్రమే 23 - 15 అయనాంశములను స్వీకరించడమైనది అని భావము. ఈ పేజీ 1 వ కాలములో;

Sri Lahari and Prof. Vaidya pointed out that if any change is introduced in the 'Ayanamsa' at this stage, the calendar for four years so far calcuiated will require a thorough revision involving a great amount of labour and time' అని వ్రాయబడెను.

అనగా శాస్త్రపరిశోధనద్వారా అయనాంశలలో ఏదైన పెద్దమార్పు చేయదలచినచో, ఇప్పటికి పూర్తిగ గుణించబడిన 4 సం॥ముల పంచాంగమునంతను మార్చవలసి యుండును. దానివలన ఎక్కువ శ్రమ, ఎక్కువ కాలము పట్టును; అని భావము.

ఏదైన నొక శాస్త్రవిషయము నిదమిత్థమని తేల్చదలచినప్పుడు సత్యాన్వేషణ బుద్ధితో నుండవలెను. సత్యమును తేల్చి చెప్పవలెనుగాని చేసినపని వృథా యగునని కాని, ఎక్కువకాలము పట్టునని కాని శ్రమయని కాని తలంచరాదు. వీ రట్టి సత్యాన్వేషణముతో కృషి చేయలేదనుట స్పష్టము. కనుక ఎవరెవరు ఏమి వ్రాసినను, ఎంత కోలాహలము చేసినను చైత్రపక్షము ప్రకారము సాధించబడిన అయనాంశములు దృక్సిద్ధములు కావు. అవాస్తవములే యగును. అలవాటుగ చేయుచున్న పంచాంగకర్తలు తమ మార్గమే సరియైనదని చెప్పుకోవడము మాత్రమే కాని దాని యథార్థతను బుజువుపరచుకోవడము మాత్రము వారికి సాధ్యము కాకున్నదని మనవిచేయుచుంటిని.

—...—

# శ్రీ లక్ష్మీనృసింహాష్టకం

— శ్రీ గుడి నారాయణబాబు, ఎం. ఏ.

* శ్రీలనీయర సురవరార్చిత సిరిమగండా భూమిపై
ఏల రారా విమలచరితా ఎల్లవేళల స్వామివై
ఏల నామొర వినగరాపుర ఏమి చేసెనొ కామివై
మాలెకొండ నృసింహ నిర్మల మధురమూర్తి శ్రీధరా !

* మేలుతో నినువేడువారల మెచ్చవేరా నిచ్చలున్
పాలతో నిదె బాసజేసెద జాలితోడుత రచ్చలన్
పూలతో నిను బూజజేసెద పుణ్యపురుషా పచ్చలన్
మాలెకొండ నృసింహ నిర్మల మధురమూర్తి శ్రీధరా !

* తాళిగట్టిన ధర్మపత్నియె తరలిపోయిన వేలకో
మూలకేగిన ముద్దుగుమ్మను మోద మొప్పగ నేలుకో
తూలిపోవును సంకటమ్ములు తూర్ణమాగతి మేలుకో
మాలెకొండ నృసింహ నిర్మల మధురమూర్తి శ్రీధరా !

* లోల పీతాంబర విలోలా లోకనాయక కావరా !
జాల మేల విశాలలోచన జగతి మమ్ముల బ్రోవరా !
కాలిపోవును నిను దలంచిన కలుషపటలము ధీవరా !
మాలెకొండ నృసింహ నిర్మల శమధురమూర్తి శ్రీధరా !

* ఆలగాచిన చారుమూర్తి అంబరీషుని గంటివే
హేల వ్యాస పరాశరాఖ్యుల ఏలగను చేకొంటివే
వేల నారద శౌనకాదుల వేడుకను గనుగొంటివే
మాలెకొండ నృసింహ నిర్మల మధురమూర్తి శ్రీధరా !

* బాలప్రహ్లాదుండు పిలువగ బయలు వెడలినవాడవే
కాలిపోయెడి శంకరార్యుని కాయమును గాపాడవే
జాలిగా గజరాజు పిలువగ జలచరముఁ జెండాడవే
మాలెకొండ నృసింహ నిర్మల మధురమూర్తి శ్రీధరా !

* పాలసంద్రమునందు వెలసిన పరమపురుషా దరహరీ !
పాలసుండని మది దలంపకు పతితపావన మురహరీ !
కాలపాశ విముక్తు జేయర కమలలోచన నరహరీ !
మాలెకొండ నృసింహ నిర్మల మధురమూర్తి శ్రీధరా !

* కాల మంతయు నొక్క రీతిగ గడువబోదుర మాధవా
ఆలసింపకు నీదు సత్కృప కర్వమాదు రమాధవా
కాలహరణము జేయబోకుము కరుణజూడర భూధవా
మాలెకొండ నృసింహ నిర్మల మధురమూర్తి శ్రీధరా !

# అద్దేపల్లివారి కవితాహాసము - ఋతువిలాసము

- శ్రీ జి. బి. ఎస్. ఆచార్య, ఎం.ఏ., పి. హెచ్. డి.

( గతసంచిక తరువాయి )

ఈ కావ్యంలో 'శరదృతువు' ఒక వినూత్నమైన శోభను సంతరించుకున్నది. శరత్తును కవిగారు 'శారద'గా సంభావించి, వర్ణించిన తీరు మహోన్నతంగా వుంది.

'శ్రీశారదయె తన చెలువంబుఁగనఁగఁ జే
పట్టిన స్వచ్ఛదర్పణము సరసి
శ్రీశారదయె తన చెలువంబు వెలయింపఁ
బూసిన మంచిమైపూఁత జ్యోత్స్న
శ్రీశారదయె తన చెలువునితో నెక్కు
మానసౌకము తెల్లమబ్బు తునుక
శ్రీశారదయె తనచెలువంబు మెఱయఁ గై
సేసిన సిగబంతి జింకతాల్పు
కలువ లీనెడు చక్కని కలువ నింగి
భద్రపీఠంబు నవకలాపంబు డంబు
శ్రీశరత్కాల శోభ వర్ణింపఁ దరమె
ప్రకృతియే శారదగఁ దోచె భావమందు! [1]

శరత్కాలమందు, ప్రకృతి సమస్తం 'శారద' గా తోచిన దనటం కవిగారి భావనాబలంలోని వైశిష్ట్యాన్ని తెలియజేస్తున్నది. పూర్వకవులు కూడా ప్రకృతిలో దేవతామూర్తులను దర్శించి, తన్మయత్వంతో తమ కావ్యాల్లో వర్ణించారు. శరత్తును 'శారద'గా సంభావించటం కవిగారి అనన్యసామాన్యమైన ప్రతిభకు తార్కాణం. 'శరత్తు' యొక్క రూపాంతరమే 'శారద'అని శబ్దరత్నాకరం చెప్పటమేగాక, శరచ్ఛబ్దం ఋతుపర్యాయమందు స్త్రీలింగమని అమరకోశం చెపుతున్నది. కాబట్టి 'శారద' అనేది 'శరత్తు' సంబంధమని నిర్ణయించవచ్చు. అందుచేతనే కవిగారు శరత్కాల ప్రకృతిని 'శారద'గా సంభావించి తమ ప్రతిభా వైభవాన్ని, బుద్ధివైశారద్యాన్ని, పాండితీగరిమను ప్రస్ఫుటంగా భాసింపజేసారు. ప్రకృతిని మానవీకరించటం-అందులోను ఔచిత్య మెరిగి ఒక దేవతామూర్తిగా సాక్షాత్కరింపచేయటంచేత 'శరత్కాల వర్ణనము' ఈకావ్య యోషకు మణిభూషయని అభివర్ణించవచ్చు.

ఇంకా శారదరాత్రిని వాగ్దేవి భవ్యరూపంగాను, అంబరాంబరుని దేహంగాను, పాఁపఱేని మనోజ్ఞరూపంగాను, ఐరావతంగాను, ఆకాశగంగగాను, కామధేనువుగాను, నందీశ్వరునిగాను సంభావించి, చిత్రవిచిత్రమైన కల్పనా సామర్థ్యాన్ని వెల్లడించారు.[2] ఇంకా శరన్నవశుభ్రకౌముదిని దిక్కులు గెల్చినట్టి రణధీరుల స్వచ్ఛయశోవిలాసంగాను,[3] చక్కెర వింటిజోదు సుమచాపవిలాసంగాను, చక్కదనాల కుప్పయైన శారద మోమున నొప్పు హాసంగాను మనోహరంగా వుత్ప్రేక్షించారు.

'పదివేసములసామి పన్నుండగా నెంచి
పాఁప పాన్పును దీర్చు పాలకడలి
వెండికొండదునీఁడు వెలఁది
మిన్నను గూడి
లీలనెక్కెడు తెల్లయాలపోతు
కలుములతల్లి కోడలు పలుకు జవరాలు
మించు వేడుక నెక్కునంచ తేజి
చక్కనివాఁడంచు జుక్కలఱేనికి
నింబుగా దిక్కుల కెక్కుడంబు
అమితముగఁ బండు నాచకోరముల పంట
శ్రమముఁ బోఁగొట్టి శాంతిసౌఖ్యములఁ
గూర్చు
భవ్యసౌధమ్ము, సర్వసంపత్కరమ్ము,
ధాత్రి శుభదాత్రి యీశరద్రాత్రి జైత్రి!'

శరత్సమాగమవేళా సౌభాగ్యమహిమతో కాల మేవిధంగా శోభించిందో పై పద్యమందు వర్ణించబడింది. ఇందలి హారిహారుల స్ఫురణ ప్రశంసనీయమైనది. శారదరాత్రిని 'చకోరముల పంట' అని సంభావించటంలో రమణీయార్థ ప్రతిపాదన మున్నది.

'ధాత్రి శుభదాత్రి యీ శరద్రాత్రి జైత్రి' అనే చివరి పాదంలోని శబ్దాలంకార సౌందర్య మనిర్వాచ్యము. 'సౌందర్య మలంకారః' అని 'వామనుడు'; 'కావ్యశోభాకరాన్ ధర్మా నలంకారాన్ ప్రచక్షతే' అని 'దండి' అలంకారాలను నిర్వచించారు. అలంకారాలు సౌందర్యవంతాలై కావ్యశోభను ఇనుమడింపచేవి కాబట్టే కవిగారు ఈ కావ్యమందు శబ్దార్థాలంకారాలను సమృద్ధిగా ప్రయోగించారు.

'వినువీధి; విధుడను గృహమేధి; శేవెలది' మొదలైన రూపకాలు మిక్కిలి రమ్యంగా వున్నాయి. వర్షానీరమును, శుభ్రహేమంత క్షీరమును వింగడించి చూపెడు శరచ్చంద్రకాంగము, గుణదోషముల వేర్పాటు విషయమునందు మానవులకు మార్గదర్శకమైన దని కవిగారు మెచ్చుకున్నారు. మానవులకు 'ప్రకృతి' నేర్పే పాఠం విశిష్టమైనదిగదా! అందుకే మనం ప్రకృతిని ఆదర్శవంతుడైన వుపాధ్యాయునిగా సంభావించి, సగౌరవంగా ఆరాధిస్తున్నాము.

శారద రాత్రియందు ప్రత్యక్షమయే పరమ రమణీయ ప్రకృతివిలాస మనుభవైక వేద్యము. కవిగారు తమ ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులచేత, వర్ణనాకౌశలముచేత శరత్కాల శోభను దృశ్య సాక్షాత్కారమొనరించి, సాహితీప్రియులను రసానంద తరంగాల నోలలాడించారు. 'వర్ణనానిపుణః కవిః' అనే ఆలంకారికోక్తి ననుసరించి, కవిగారు తమకావ్యంలో వర్ణనల కత్యంత ప్రాధాన్య మిచ్చినారు. అందు

శరత్కాల వర్ణనము గణనీయమైనది. ఈ వర్ణనలో కవిగారి హృదయ లాలిత్యము, మృదుసంస్కారము 'చంద్ర చంద్రికా న్యాయము' న ఆహ్లాదాన్ని కలిగిస్తున్నాయి.

హేమంతము, శిశిరము ప్రత్యేకంగా దేనికది వర్ణించబడ్డప్పటికీ, శిశిరఋతు ధర్మాలు ఎక్కువగా హేమంతఋతువర్ణనంలోనే కలిపి వర్ణించబడ్డాయి. ఈ రెండు ఋతువుల ధర్మాలు ఇంచుమించు ఒకే విధంగా వుంటాయి కాబట్టే కవిగారీవిధంగా ఋతువులను కలిపి వర్ణించి వుంటారు.

'మంచు మేలిముసుంగు క్రొమ్మించుతోడఁ
గలికి గుమ్మడిపూవు మొగమ్ముతోడ
శ్లాఘ్య హిమబిందు ముక్తాస్రజమ్ముతోడఁ
జెంతఁ జెలువొందు బంతి చేమంతితోడ
గొబ్బి చెలికత్తెతో నాడుకొనుచు వచ్చి
సంతసముఁ గొల్పు సతము హేమంత
లక్ష్మి !'

అని రమ్యంగా వర్ణించి, హేమంతాన్ని 'లక్ష్మి' గా సంభావించారు. హేమంతఋతువులో మంచు ఎక్కువగా వుండి వస్తుదర్శనానికి అవరోధం కలుగుతుంది. కళ్లుండికూడా చూడలేకపోవటం 'కాలమాంత్రికుని కనికట్టు మహిమ' అని కవిగారు చమత్కరించారు. ఈ ఋతువులోని 'చలి' బాధను తట్టుకోలేక, చల్ల పోసికొనక పొడిముద్దలే తినటం, పాదాలు కడుగుకొనక వలకేలు తడిసేసి తుడుచుకొని సాపడటం, కత్తిబాధకు భయపడి క్షురకర్మను మానుకొనటం మొదలైన మానవస్వభావాలను వివరించారు. ఇంకా –

'ఎంతకును దెల్లవారదిదేమి యనుచు
రాగపరవశుఁడౌను వియోగి యొకఁడు'

అని చమత్కరించి, హేమంతే దిన లఘుతా' అనే హేమంత లక్షణాన్ని ధ్వనింపచేసారు.

'పేరినయట్టి కొబ్బెరనూనెఁ గొనివచ్చి
ఘృతమని వడ్డించు సతివ యొకతె
చలికి గడగడలాడు స్వకళత్రమును గాంచి
తన్నుఁ జూచియ యంచుఁ దలఁచు
నొకఁడు'

ఇత్యాది పాదాల్లో చమత్కారంతో కూడిన 'భ్రాంతి' నేర్పుగా కూర్చబడింది. ఇంకా 'చలి'ని 'రక్కసు' నితో పోల్చి, అది చేసే భయంకర దుశ్చేష్టలను, వానికి భయపడి మానవులు చేసే ప్రతిక్రియలను వర్ణించారు.

'బడిగంట వినియు వెంబడిని లేవవుగాని
గుడిగంట యది వినంబడక లేతు
స్వామికిఁ బ్రార్థనాంజలి ఘటింపవుగాని
అంజలిం చెదవు దధ్యన్నమునకు
భక్తిదేవునకు ధూపంబు వేయవుగాని
వేఁడి పొంగలి పొగ విరియనూఁదు,
దెన్నఁడు వెన్నుని సన్నుతింపవుగాని
కోరి ప్రసాదంబుఁ గొసరితిందు
వెట్లు మాటిటి విటు భక్తుఁ డెప్పుడైతి
వీ ధనుర్మాస మహిమంబు నెన్నఁదరమె!
పేదయంతయు- దా నావు పేడ యవును
ఆలు సైతము గంగెద్దులవును జూడు !'4

అని చమత్కారంగా ధనుర్మాస మహిమను, నేటి సమాజ స్థితిగతులను వర్ణించారు.

( సశేషం )

---

1. వర్షాకాల ప్రకృతియందు నీలమేఘములో పోతన – నీలమేఘశ్యాముని, రాయలవారు – వామనమూర్తిని, రామభద్రకవి-త్రిమూర్తులను దర్శించినట్లుగానే ఈ కవిగారు శరత్కాలప్రకృతిలో శారదా స్వరూపాన్ని దర్శించారు.

2. 'గంగాప్రవాహంబుగాబోలునని వశిష్ఠాదు లనుష్ఠాన మాచరింప
నమృతంబు వెల్లువ యని నిలింపాదులు
మునుకొని దోసిళ్ళముంచి క్రోల
దుగ్ధాంబు నిధియని తోయజాక్షుఁడు శేష
పర్యంక మిడుకొని పవ్వళింపఁ
బరమేశు విశ్వరూపంబని బ్రహ్మాదు
లమర దండప్రణామములు సేయఁ
దలఁప భూనభోంతరముల కొలఁది దెలిసి
బెరసి యెన్మిదిదిక్కుల బారలి పారలి
దట్టముగ నంతకంతకుఁ దనరి తనరి
యిట్టలంబుగ వెన్నెల నిట్టవాడిచె.'
– విక్రమార్క చరిత్రము,
ఆశ్వా. 6, పద్య. 69.

3. వీరరస ప్రధానాలైన నాటకాలందు, కావ్యాలందు శరదృతువును గానం చేసే సంప్రదాయాన్ని ధ్వనింప చేసారు.

4. ఈపద్యం 'తెనాలి రామకృష్ణు' ని
'ఉష్ణాని హోమాగ్నియూఁద నొల్లఁడు
గాని విరహజ్వరార్తితో వెచ్చనూర్చు
సంధ్యకుఁ బ్రార్థనాంజలి ఘటింపఁడు
గాని యెరఁగు నీర్ష్యాకషాయితలకర్థ
నాగమువాదంబులోఁ గాదనఁడు గాని
విటవాదములం దీర్చు వేగిలేచి
కంబుభృత్పాదోదకంబు గ్రోలడుగాని
యావతాధరశీధువాని చొక్కుఁ
బుణ్యచిహ్నంబు, లపఘనంబున ఘటింప
సిగ్గుపడుఁగాని కనకఖశిఖర అసిత
జాతనూత్న క్షతాంకముల్ సమ్మతించు
నారజముమీరి యాదుర్విహార హరి.'
– పాం. మా. తృ. ఆ. పద్య. 12.

అనే పద్యాన్ని స్మరింపజేస్తున్నది. ఇది కవిగారి 'అభినవ రామకృష్ణ' బిరుదాన్ని అన్వర్థం చేస్తున్నది.

# మనుచరిత్ర - ఒక పరిశీలనము

- శ్రీ సి హెచ్. శ్రీరామశర్మ, ఎం. ఏ.

స్వారోచిషమనుసంభవ మనే కవి కృత నామాంతరము కలిగిన మనుచరిత్రలో ప్రాత క్రొత్త వ్యాఖ్యానములలో భేదములు, కొన్నిచోట్ల శాస్త్ర వైరుధ్యాభాసములు గోచరించుచున్నవి. ఆ విషయములను మరొకసారి పరిశీలించడమే ప్రస్తుత విషయము.

ప్రవరుని పరిచయం గావిస్తూ, కవితాపితామహులు 'ఆపురిఁ బాయకుండు మకరాంక శశాంక మనోజ్ఞమూర్తి' అని అతని సౌందర్యాన్ని చెప్పి, తనివితీరక చివరకు 'అలేఖ్య తనూవిలాసుఁడై' అని చెప్పేరు. అంతేకాక ధనైక కామనలగు జారకాంతలకు గూడ ఆకాంక్ష్యమై యున్నది అన్నారు. అంతటి సౌందర్యమును మకరాంక శశాంక మనోజ్ఞమూర్తి అనే పదంతో పరిచయం చేయనెంచాడు కవి. అంబురుహ గర్భకులాభరణ మయిన భూసుర ప్రవరుని పరిచయంతో మొదటి విశేషణము 'మకరాంక శశాంక మనోజ్ఞమూర్తి' అని చెప్పడం. దేశాటనము, తీర్థ సందర్శనము, యాజనాదికము చేయవలసిన వానిని 'ఆపురి బాయకయుండు' ననుట, ఇవి అనుచితము లనిపించక తప్పదు అంటారు కొంతమంది. కాని సర్వైశ్వర్య సంపన్నుడై యుండుట, ఆపురి బాయకుండుటకు హేతువు. మాతాపితృ సేవనమునకు అంతరాయముకలుగకుండుటకూడ హేతువే. తీర్థయాత్రాది సముపార్జనముకంటె అధికమైన ధర్మం ఇదే గనుక. మకరాంక శశాంక మనోజ్ఞమూర్తి కనుకనే వరూథినీ హృదయమునకు ఆరాధ్యుడై ఆ అచ్చర మానసవీథిలో ప్రతిష్ఠితుఁడైనాడు. చెప్పవచ్చినగాథ శృంగార ప్రధానము. శృంగారమున సౌందర్యమే అతిముఖ్యం. జరిగేకథ శృంగార విషయకము అని ఈ విశేషణంద్వారా తెలుపుతున్నాడు మహాకవి.

ఇఁక సమాసానికి అర్థం చెప్పే వ్యాఖ్యాతలు మకరాంకునివలె, శశాంకునివలె మనోహరమైన ఆకారము గలవాడని అర్థం వ్రాశారు. భిన్నస్థలములలో వ్రాసిన వాక్యాలు ఏకార్థజనకములు కావడం చమత్కారం. వరూథిని దృష్టిలో ప్రవరుడు 'యక్ష తనయేందు జయంత వసంత కంతులం గెలువ జాలెడు వాడు' అంతే కాదు. 'ఏలని బంటుగా మరున్ డక్కఁగొనంగరాదె అకటా! నను వీడు పరిగ్రహించినన్' అని తలచిన వరూథిని తలంపు ననుసరించి ప్రవరుని పరిగ్రహించిన తరళేక్షణకు మదనుడు జీతములేని బంటుగ సేవ చేయునటకూడ! కనుక పైసమాసం ఉపమాన పూర్వపద బహువ్రీహి అనుటకంటె పంచమీగర్భసమాసం అని చెప్పి భావిలో వరూథినీ కథనాన్ని ఇక్కడే సూచించడం కవి హృదయ మని నా అభిప్రాయం. జ్ఞాపకసిద్ధమైన వ్యధికరణ బహువ్రీహిని ఆశ్రయించడం ఉభయత్ర సమానమే. ఫలితమేమంటే మకరాంక శశాంకులకంటె మనోజ్ఞమైన ఆకారంగల వాడు అనే అర్థం సమంజసము అని!

౨

ఆ ప్రవరుని సంచరణాన్ని వర్ణిస్తూ –

'ప్రత్యూషపవనాంకురములు పైకొను వేళ
వామనస్తుతి పరత్వమున లేచి
సచ్ఛాత్రుఁడగుచు, నిచ్చలు నేగియయ్యేట
నఘమర్షణ స్నాన మాచరించి
సాంధ్యకృత్యముఁదీర్చి సావిత్రిజపియించి
సైకతస్థలిఁ గర్మసాక్షి కెఱఁగి
... ... ...
బ్రహ్మచారులు వెంటరా బ్రాహ్మణుండు
వచ్చునింటికిఁ బ్రజ తన్ను మెచ్చిచూడ'

అని వ్రాసినాడు కవి. ఇందులో నదీస్నానము ధార్మికత్వమునకు నిదర్శనము కాని ఇంతకుముందే ప్రవరుని యౌవనమందలి యజ్వగా వర్ణించి యుండడం ప్రకృత వర్ణనంలో లోపాన్ని కనబరుస్తోంది. అదేమంటే పైవానిలో సాంధ్యకృత్యము, సావిత్రీజపము, సైకతస్థలి కర్మసాక్షి కెఱగుట అన్నపుడు మీమాంసాశాస్త్రానుసారం నిత్యకర్మలకు ప్రత్యవాయ పరిహారముమాత్రమే ఫలం గనుక సంధ్యావందనానంతరం పునఃగాయత్రీ జపం చేయాలి గనుక సాంధ్యకృత్యము అన్న పదానికి సంధ్యావందన మంతయుం అర్థము చెప్పి నిత్యగాయత్రీ జపవిధానము ననుసరించి సంధ్యాంగముగ కాకుండ వేరే గాయత్రీజపము చేసి, మహాసౌరాది మంత్రములచే సూర్యుని ఉపాసించెను, అని అర్థము చెప్పుట ఒక పద్ధతి. ఇప్పటికిని కొంతమంది శిష్టులు ఇట్లుగ ఆచరించుట లోకవ్యవహారంలో ఉన్నది. ఉత్తర మీమాంసామతము ననుసరించి సంధ్యాగత గాయత్రిచేతనే గాయత్రీ జపవిధానము సిద్ధించును. గావున 'సాంధ్యకృత్యము' అనే పదానికి అర్ఘ్యము. అర్ఘ్యానంతర ఆదిత్య పరబ్రహ్మభేద ధ్యానము అర్థం చెప్పి, సావిత్రి జపియించి అనే పదానికి సంధ్యాంగ గాయత్రి అర్థం చెప్పి 'సైకతస్థలి కర్మసాక్షి కెఱగి' అను దానికి గూడ సంధ్యాంగ సూర్యోపస్థానమే అర్థం చెప్పి సాంగసంధ్యానుష్ఠానం నెఱవేర్చినట్లుగ చెప్పడం ఒక పద్ధతి. ప్రస్తుతంలో ఏపక్షాన్ని ఆశ్రయించి అర్థం చెప్పినా సంధ్య మొత్తము నదీతీరమున చేసినట్లుగ తెలియుచున్నది. ఇది మాధ్యాహ్నిక సంధ్యగాదు. ప్రత్యూష పవనాంకురములు పైకొను వేళ వామనస్తుతి పరత్వమున లేచిన వెంటనే వర్ణింపబడిన సంధ్య మాధ్యాహ్నికి అనుట విరుద్ధము.

ఇట్టిరీతిగ ప్రాతస్సంధ్యను నదీతీరమునందు పూర్తిచేయుట ఆహితాగ్నికి అసంగత మని నేటి ఇచ్చటి ఆహితాగ్నుల పద్ధతి ననుసరించి తెలుస్తున్నది. అనుదిత హోమపక్షము ననుసరించి సూర్యోదయం కావడానికి ముందుగనే హోమం జరుగవలసి ఉంటుంది. ఉదిత హోమపక్షాన్ని ఆశ్రయించినా సంధ్య అర్ఘ్యప్రదానము వరకు చేసి, నిత్యగార్హపత్యమునుండి దక్షిణాగ్న్యాహవనీయములను ప్రణయించి పిదప ఉదయమగువరకు గాయత్రి జపించి ఉదయమైనతరువాత సూర్యోపస్థానము చేసి, ఆతరువాత అగ్నిహోత్రము నారంభించి హోమం చేయడం నేటి ఆహితాగ్నులలో కనబడుచున్నది.

అంతేకాక ఉదయము కాకపూర్వమే అగ్నిప్రణయనము చేయకున్నట్లయితే ప్రాయశ్చిత్తముగ రెండు హోమములుగూడ నేటి ఆహితాగ్నులు చేయుచున్నారు. ఆపస్తంబశ్రౌత సూత్రంలో అగ్నిప్రణయనాన్ని గూర్చి 'అధివృక్ష సూర్య ఆవిస్సూర్యే వా' అని చెప్పబడినది. ధూర్తస్వామి ఇట్లు వ్యాఖ్యానించారు. 'వృక్షాణా ముపర్యేవ సూర్యాంశవః న పృథివ్యాం సోఽధివృక్షసూర్యః (కాలః) ఆవిశ్శబ్దం ప్రకాశవాచీ ప్రకాశో యత్ర సౌరో దృశ్యతే సకాలః ఆవిస్సూర్యః' రుద్రదత్తుడుగూడ దీనిని ఇలా వ్యాఖ్యానించాడు. సూర్యశబ్దేన రశ్మిలక్షణా భూమేరుత్థితా రశ్మయః అధివృక్షమేవ విశంతే అస్మిన్కాలే అత్ర వా శబ్దః సముచ్చయే' అని మరియు ఉదయాస్తమయములకు పూర్వమే అగ్నిప్రణయనము చేయని పక్షంలో ('యస్యాగ్నిమనుద్ధృతగ్ం సూర్యోఽభ్యుదియాత్ చతుర్గృహీత మాజ్యపురస్తాద్ధరేత్ 'అని ప్రారంభించి ఈ పక్షమునకు వికల్పముగ 'అథైకేషాం యస్యాగ్నిమనుద్ధృతగ్ం సూర్యో ప్రమోభినిచే దభ్యుదియాద్వా మనోజ్యోతిర్జుషతాం త్రయస్త్రిగ్ం శత్తన్తవ యితి ద్వే చతుర్గృహీతే జుహుయాత్' అని ప్రాయశ్చిత్తము విధింపబడినది. 'అధివృక్షసూర్యే సాయ మగ్నిహోత్ర మోషసి ప్రాతరగ్నిహోత్రాయ' అని సత్యాషాఢ శ్రౌత సూత్రంలో చెప్పబడినది.

ఇచ్చట ఆహితాగ్నులు పైని పేర్కొన్న 'అథైకేషాం' అను పక్షమునే ఆచరించుచున్నారు. శాశ్వతముగ గుర్తింపబడెడి ఈ శ్రౌతధర్మము పెద్దనగారి నాటికి మరోరీతిలో ఉండేదేమో, అనే అనుమానానికి ఇందు స్థానంలేదు. కారణమేమంటే అంతకు పూర్వులైన ప్రాచీన కవులుగూడ ఇట్టి ప్రణయనమును వర్ణించియున్నారు. అంతేకాక ఆనాటికీ ఈనాటికీ ప్రమాణములైన కల్పసూత్రము లొక్కటిగనే ఉన్నాయికాని, కల్పసూత్రములు పెద్దనగారి తరువాత పుట్టినవి గావు. కనుక నేటి ఆహితాగ్నుల అనుష్ఠానానికి విరుద్ధముగ కన్పించే ఈ ప్రవరుని దినచర్యా వర్ణనం అతని యజ్వత్వమునకు విరుద్ధంగా కన్పడుతోందని కొందరు వేలెత్తి దోషంచూపిస్తే కొందరు విమర్శకాగ్రేసరులు పై విమర్శకులకు కావ్య మర్థంచేసుకోవడమే చేతకాదన్నారు. అదేమండీ! అంటే అతని ధార్మికత్వమునే గ్రహించవలెను గాని ప్రత్యక్షరశః దానిని గ్రహించకూడదని వారి అభిప్రాయం వ్యక్తం చేశారు. స్థూలదృష్టులకు ఈవాదం బాగానే ఉన్నది గాని, పరమాన్నం వండారని వర్ణిస్తూ వంటకము లన్నిటిలోను వేసే ఉప్పు అందులోనూ వేశారని వర్ణిస్తే పాకవిధానం తెలిసినవారికి అది ఎంత అనుచిత మనిపిస్తుందో అలాగే ఆహితాగ్నుల అగ్న్యుపాసనాక్రమము ఏ కొంచెమైనా తెలిసినవారికి ఇది అంత అనుచిత మనిపించక తప్పదు. అంత మాత్రంచేత కవియొక్క అజ్ఞానాన్ని అంచనావేయుడంకంటే వీలున్నంతలో దానిని పరిశీలించడం విజ్ఞులలక్షణము. మనం ఏంచెప్పితే చెల్లదు? అని భావించే విమర్శకులకు ముందుగ నమస్కరించి ప్రకృత విషయంలో ఆపస్తంబ, బోధాయన, ఆశ్వలాయన ప్రముఖులైన కొందరు ఋషుల కల్పసూత్రములను తిరుగవేయగా దీనికి ధార్మికమైన సమాధానం దొరకింది. ఈ విషయ విమర్శలో సాంగవేదార్థసమ్రాట్ బ్ర॥ శ్రీ లంక వెంకట రామశాస్త్రిగారికి అధమర్ణులమని సవినయంగా విన్నవించుకుంటున్నాను. ఆసమాధానరీతి ఇది. ప్రస్తుతం గోదావరీ, కృష్ణా ప్రాంతములలో కన్పడే ఆహితాగ్ను లందరు ఆపస్తంబమతానుయాయులు. వీరికి ఆపస్తంబ కల్పసూత్రంలో ఉదయాత్పూర్వమే అగ్నిప్రణయనం విధింపబడింది. అలా కాకపోతే ప్రాయశ్చిత్తము విధింపబడింది. బోధాయన కల్పసూత్రప్రకారం ఉదయానంతరమే అనగ సంధ్య మొత్తము పూర్తియైన తరువాత ఉదయమునుండి 6 ఘడియల లోపులో ప్రణయన ప్రభృతి పూర్తివరకు సకాలమే కనుక అపుడు అగ్నిహోత్రము చేయుటమాత్రమే విధింపబడి యున్నది. అంతేకాక నేటికి ప్రకృత గ్రంథ జన్మస్థలమగు హంపీవిజయనగర నికట గోకర్ణవాసులగు ఆహితాగ్నులలో కొందరు బోధాయన కల్పసూత్రానుయాయులుగనే కన్పట్టుచున్నారు. కావున బోధాయనపక్షము ననుసరించి ప్రకృత ప్రవర దినచర్యావర్ణనము సుసంగతమే అయి ఉన్నది.

3

ఇట్లే ద్వితీయాశ్వాస ఆరంభమున యోగసిద్ధ ప్రసాదిత పాదలేపుడైన ప్రవరుడు 'కటక చరత్కరేణుకర కంపిత సాలము శీతశైలమును చూచినాడు. ఇక్కడ కరేణు శబ్దమున కర్థము వివాదాస్పదమై యున్నది కరేణు శబ్దమునకు ఆడుఏనుగ అని ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతలు అర్థము చెప్పిరి ఆడుఏనుగ గనుకనే సాలములు కంపితములైన వనియు లేకుంటే ఖాదితములే వర్ణింపబడి యుండెడి వనియు చమత్కారమును చూపిరి.

కొందరు గజముల విషయంలో స్త్రీత్వమును దుర్బలత్వద్యోతక మనడం చమత్కార జనకం కాదన్నారు. అంతేకాక కేవల స్త్రీగజములు గాని, పుంగజములు గాని సాలములను కదిలించాయనడంలో వినిగమకం లేదన్నారు. స్త్రీ పుంగజ సాధారణ్యాన్ని సాధించడానికై పుం స్త్రీలింగములందున్న కరేణు శబ్దములను ఏకశేషవృత్తి చేసి కరేణుః (స్త్రీ) చ కరేణుః (పుం) చ కరేణూ అనే ఏకశేషవృత్తి సాధిత అర్థద్వయ ప్రతిపాదిక కరేణు ప్రాతిపదిక సమాసంలో ప్రయోగింపబడిన దన్నారు. అందుచే స్త్రీ పుం గజములచే కదల్చబడిన సాలములు గలది శీతశైల మన్నారు. అయితే ఈ వ్యాఖ్యానము వ్యాఖ్యాతల వ్యాకరణ జ్ఞానపాటవాన్ని ప్రదర్శిస్తోం దనటం అతిశయోక్తి కాదు. కాని మనుష్యులందువలె స్త్రీపుం భిన్నప్రకృతికములు గజజాతిలో ఉండవో లేక అట్టివి శీతశైలమందు లేవో ఉన్నప్పటికి వీరి దృష్టికి గోచరించలేదో గోచరించినా అవి సాలకంపన కర్తృత్వము నందలేదో మరి పొందకపోవడానికి కారణం ఏమిటో గోచరించడంలేదు. అదియునుగాక కరేణు శబ్దమును జాతిపరముగ ప్రయోగించినట్లు భావించినట్లయితే స్త్రీ పుంభేదము వివక్షింపబడక గజసామాన్యము చెప్పబడి వీటిచే వివక్షితమైన అర్థము లభించడంలో విప్రతిపత్తి ఏమియూ కన్పడదు. అట్టి శబ్దము ఏలింగములోనిదైనను సర్వలింగ విశిష్టార్థమును నిర్వచిస్తుంది. దానికొఱకు ఈ ఏకశేష బకబంధప్రయాస మేలకో గోచరింపదు. అట్టి పద్ధతిలో స్త్రీ పుం భిన్న తృతీయ ప్రకృతికూడ గ్రహింపబడవచ్చును. కావున ఆదోషముకూడ పరిహృత మగును. సరే ఇలా విచారణ చేస్తే ఇంకను భేదములు గోచరించవచ్చు. కాని కవిహృదయ మేమిటి? అనే ప్రశ్నకు నాకు తోచిన అభిప్రాయం మాత్రం ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతృమార్గమున నున్న ఆడుఏనుగు అనే అర్థమే సమంజసమని. అందుకు వైవాదములలో నున్న ఏ ఒక్కటియు హేతువుగాదు. మరేమంటే ప్రవరుని దృష్టిలోబడిన శీతశైలముపై జరుగబోయే చరిత్రనంతను ఈ విశేషణంతో సూచించడం కరేణు శబ్దం స్త్రీలింగం అంటేనే కుదురుతుంది. అట్టి భావ్యర్థసూచన వ్యంగ్యంగా చేస్తూ ఉండడం పెద్దనామాత్యుని కవిత్వంలో గలదంటూ మొదటివిషయంలో వివరించియున్నాను. దీని స్వరూపం ఇది.

‘కటక = కొండ చరియలయందు, చరత్ = సంచరించే, కరేణు = ఆడ ఏనుగుయొక్క, కర = హస్తముచే, కంపిత = కదల్చబడిన, సాలము = వృక్షములు గలది’ అనే అర్థంలో ఆలంకారిక మతానుసారం లింగముగూడ వ్యంజకమే కనుక కరేణు శబ్దనిష్ఠమైన స్త్రీలింగము వరూథినిని, సాలశబ్దనిష్ఠ పుంలింగము ప్రవరుని ప్రతీతం చేస్తాయి. కాగా కొండ చరియలయందు నివసించే మదమత్తేభయాన యగు వరూథిని హస్తములచే కదల్చబడిన సాలప్రాంశువగు ప్రవరుడు గలది శీతశైలము కాబోవుచున్నది అనే అర్థం సూచితంకావడం ఇందులోప్రధాన విశేషం. వెనుకనున్న విశేషణములలో ధర్మవిషయంలో అంబర చుంబి శిరస్కుడైన ప్రవరునినుండి ఝరీపటలములవలె నిస్సృతములైన మృదంగ ధ్వనులను బోలిన వాక్కులచే పరిఫుల్ల కలాపములు గలిగిన కలాపివంటి మనస్సు గలదైనది వరూథిని. అనే భావం ప్రతీతంకావడం ఆలంకారిక సమయవిరుద్ధం కాదనే నా భావన. శబ్దైక దేశములనుగూడ వ్యంజకములుగ అంగీకరించిన ఆలంకారికులు ఈ అర్థమును గ్రహించే సహృదయులే యని నా విశ్వాసం. కాగా ఇట్టి సూచ్యార్థ సూచనమును గ్రహించడానికి కరేణుశబ్దనిష్ఠ స్త్రీత్వం అవశ్యంభావి. తన్మూలకమే ఈ వ్యంగ్యార్థ సిద్ధి. ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతలు ప్రాకారనే అభిమానం, విద్వేషం, రెంటిని ప్రక్కనుంచి ఈ ఆలంకారిక దృష్టితో చూచినవారికి ఇది రమణీయంగా గోచరిస్తుం దని నాభావన. ఇందులో సహృదయ హృదయములే ప్రమాణము.

౪

తృతీయాశ్వాసమున -

‘వాలారుం గానగోళ్ళ నీవలసతన్
వాయించుచో నాటకు
న్మేళంబైన విపంచి నిన్న మొదలున్
నీవంటమిం జేసి యా
యాలాపంబె యవేళఁ బల్కెడు ప్రభా
తా యాత వాతాహతా
లోల త్తంత్రుల మేళవింపఁగదవే
లోలాక్షి! దేశాక్షికిన్.’

అనే పద్యంలో ప్రభాతాయాత వాతాహతాలోల త్తంత్రులనుండి నాటరాగ ముదయించిన దని దేశాక్షిరాగమునకు మేళవింపవలసిన దని చెలులు వరూథినికి ఉద్బోధించా రని వ్యాఖ్యాతలు దీనిని స్వభావోక్తి అలంకార మన్నారు. వాయువు తాకిడికి మేళవించిన వీణనుండి ధ్వనులు ఉదయించడమే సరసంగాని రాగ ముద్భవించడం విడ్డూరంగా వుందే! అన్నారు వైణికులైనవారు. వీర నేది ఏమిటంటే ఇప్పుడు కన్పడుతున్న వీణయ స్వరూపం ఆధునికం. దీనికి ప్రధానంగా నాల్గు తీగెలు. తాళమును సూచించేవి మూడు. మొత్తం సప్తతంత్రిగ గోచరిస్తోంది. దీనిప్రకారం రాగంకోసం మేళం మార్చే ప్రసక్తి అసలు ఉండదు. 28 సోపానములతో ఉన్న కారణంగా మేళం చేసి దానిపై అన్ని రాగాలు పలికించవచ్చు. ఇక దీనికిపూర్వం ఉండే వీణకు చాలాతీగలు ఉండేవట. వీటి నన్నిటిని రాగానుగుణ స్థానములను పలికేటట్టు

చూడడం మేళవించుట అంటారు. ఆ తంత్రులను గోటమీటితే ధ్వని వస్తుంది. ఆ ధ్వనుల సముదాయమే రాగ మని పిలువబడుతుంది. అంతేగాని ప్రభాతాయాత వాతాహతము లైనంతమాత్రంలో ధ్వని రాదు. వచ్చినా అది రాగంగా వినబడదు. ఇలా అనుచితంగా వ్రాశా రేమిటని ప్రశ్నిస్తే వీణల చరిత్ర ప్రకారం వారు చెప్పేది నిజ మనిపిస్తోంది. అయితే కవితా పితామహు నంతటివాడు పొరపాటు చెప్పే డనడం మహాసాహస మని అందరూ అంగీకరించిన విషయం. పరిశీలిస్తే కొన్ని కొన్ని విషయాల్లో కవిత్వానికి వాస్తవానికి వైరుధ్యం కన్పడుతుంది. గోదావరిలో కమలాలు కవిత్వంలో కనబడుతుంటాయి. వాస్తవంలో ప్రవాహంలో కన్పడవు. కనుకనే దీనిని కవిసమయం అన్నారు. అలాగే మాఘకవి కూడ ప్రథమసర్గలో నారదమహర్షిని వర్ణించే సప్తశ్లోకిలో –

'రణాద్భిరాఘట్టనయా నభస్వతః
  పృథగ్విభిన్న శ్రుతిమండలైః స్వరైః
స్ఫుటీభవద్గ్రామ విశేషమూర్ఛనా
  మవేక్షమాణం మహతీం
      ముహుర్ముహుః'

అని వాయ్వాఘాతముచే గ్రామవిశేషము గల మూర్ఛన స్ఫుటముగ కలిగియున్న వీణను నారదుడు చూచినట్లుగ వర్ణించియున్నాడు. వ్యాఖ్యాత మల్లినాథసూరి 'అత్ర పుంవ్యాపార మంతరేణ స్వరావిర్భావోక్త్యా కోపిలోకాతిక్రాంతోయం శిల్పసౌష్ఠవాతిశయో వీణాయాః ప్రతీయతే తేన సహ స్వతః ప్రసిద్ధాతిశయస్య అభేదేన అధ్యవసితత్వాత్ తన్మూలాతిశయోక్త్యలంకారః. సా చ మహాత్యాః పుంవ్యాపారం వినా మూర్ఛాద్యసంబంధేపి సంబంధాభిధానాత్ అసంబంధే సంబంధ రూపతయా పుం వ్యాపారాఖ్య రూపకారణం వినాపి మూర్ఛనాది కార్యోత్పత్తి ద్యోతనా ద్విభావనా వ్యజ్యతే. ఇతి ఆలంకారిక ధ్వని రితి సంక్షేపః' అని చెప్పి అతిశయోక్త్యలంకారాన్ని నిర్ణయించారు. విభావన వ్యంగ్య మన్నారు. అయితే ప్రకృతంలో వరూథిని వీణకుగూడ ఇట్టి అలౌకికత్వమును అంగీకరించడంలో దోష మేమియు కన్పట్టదు. కారణం ఈమె సురకాంత. నారదుడు దేవర్షి. వారికి సంబంధించిన వీణలుగూడ అతి మానుషములు కావడంలో అనౌచిత్యం ఏమియు లేదు. అయితే వచ్చిన చిక్కల్లా వ్యాఖ్యాతలు ఈపద్యంలో స్వభావోక్తి ఉం దనడమే. కనుక ఇందులో అంసంబంధే సంబంధ కల్పన రూపమైన అతిశయోక్తి అంటే వైణికులు కలహించవలసిన అవసరం ఉండదు. అంతేగాక అధ్యాహారపద్ధతి తెలుగులో ఉచితం కా దని అథర్వణుడు చెప్పినా ప్రకరణాదులు ఆ అర్థాన్ని బోధిస్తూ ఉండడం అనుచితం కాదు. గావున ఈపద్యాన్ని అన్వయించడంలో –

'వాలారుం గొనగోళ్ళ నీ వలసతన్
  వాయించుచో నాటకున్
మేళంబైన విపంచి నిన్న మొదలున్
  నీ వంటమిం జేసి, యా
యాలాపంబె అవేళ బల్కెడు
      (కావున) ప్రభా
  తా యాత వాతాహతా
లోల త్తంత్రుల మేళవింపగదవే !
  లోలాక్షి దేశాక్షికిన్.'

వాలారుం గొనగోళ్ళ నీవలసతన్ వాయించుచోన్ = వాయించేయెడల నాటరాగానికి మేళవించియున్న ఈవిపంచి నిన్నటి నుండి నీవు ముట్టనికారణంగా ఇపుడు నీవు వాయించేయెడల ఆరాగాన్నే ఈ ఆకాలంలోగూడ వినిపిస్తుంది గనుక తంత్రులను దేశాక్షి రాగానికి మేళవింపుమె లోలాక్షీ !' యని చెలికత్తెలు చెప్పేరంటే ప్రాచీన విపంచికా రూపమునకు విరోధము రాదు. వాయ్వాఘాతము రాగజనకము కానక్కరలేదు. ప్రభాత వాయ్వాఘాతము రాగజనక మంటే వాదం లేస్తుంది కాని తంత్రీలోలత్వహేతు వంటే విరోధం ఉండదు. అది స్వభావోక్తి అలంకారమే అవుతుంది. కాని ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతల వ్యాఖ్యానము పూర్వపక్షము కావలసి వస్తుంది. 'పురాణమిత్యేవ న సాధు సర్వం' అని కాళిదాసే చెప్పేడు. ఈ అన్వయం స్వభావోక్తిని స్థిరపరుస్తుంది. వివాదాన్ని పరిహరిస్తుంది. ఇందు సహృదయుల మనస్సు ఎటు మొగ్గుతుందోమరి !

'జయంతి తే సుకృతినో రససిద్ధాః
      కవీశ్వరాః !'



# ధర్మమార్గము

– శ్రీ అక్కల బాలకృష్ణయ్యగారు.



కరములు మోడ్చి సృష్టి లయ
  కారుల వేడివరాలు పొంది, శ్రీ
కరమగు ధర్మమార్గమున
  కాలిడ బూనక, రావణాది ము
ష్కరు లవివేకులై చెడిన
  గాథలు కొల్లలు గానవచ్చెడిన్,
వరములు కావ నేరవు, ప్ర
  వర్తిలు ముత్తమ ధర్మబుద్ధివై.



# రాధ — మధుర గాథ

- డా. పూసపాటి భాగ్యలక్ష్మి, ఎం. ఏ., పిహెచ్. డి.

ఆంధ్రసారస్వత బృందావనమును వికసింపచేయ ప్రసరించిన మధురగాథా మరుత్ వీచిక రాధిక. జన్మముచే వల్లకీ విలోలేక్షణ యైనను, మాననీయ మునీశ్వర మానస వైకుంఠ కేళీమందిరుని తన హృదయమందిరమున బంధింపజాలిన సాంద్రానురాగ హృదయ. శ్రీకృష్ణుని పట్టమహిషిగ అగ్రతాంబూలము నందిన అతివ రుక్మిణియే యైనను, పదునారు వేల గోపికలకంటె, అష్టమహిషులకంటె మిన్నయై, అతనిని వలచి వలపించుకొనిన శృంగార రసాధిదేవత రాధికయే. పూర్వజన్మ ప్రారబ్ధముచే యమునాతీర వంశనాళముల మధురమైన రాగ మాలపించు వేణువుగా మారి, ఆ పురుషోత్తముని అధరమణి సమీపన్యాస ధన్యావస్థను పొందినరీతి, జన్మముచే మానవియైనను, భక్తిరక్తులచే మాననీయయై గతజన్మ విశేషముచే ముక్తి నందిన ప్రణయ తపస్విని. భగవానుడగు శ్రీకృష్ణుడు ఈమె పేరు మీదనే ప్రసిద్ధుడగుట, ఆ నామమునే బ్రహ్మాది దేవతాబృందము నిత్యము స్తుతించి తరించుట ఆమె ప్రాభవమునకు నిదర్శనము. ఇన్ని కమనీయ గుణములకు కాణాచియగు కమలాకరము కనుకనే ఈమె చరితము ఎందరో కవిభృంగముల నాకర్షించి, వారు పులకించి, మైమరచి వర్ణించుకొను మధురగాథగ మారినది.

రాధ మధురగాథను వర్ణించు వాఙ్మయ వాహిని స్థూలముగ రెండు వేణికలుగ ప్రవహించినది - ప్రాచీన పురాణ వాఙ్మయము, లౌకిక వాఙ్మయము. గోలోకవాసినియై, సర్వసృష్టికిని కేంద్రభూతయై రాసమండలేశ్వరిగ, సర్వజగన్మాతృస్వరూపముగ శ్రీకృష్ణుని హ్లాదినీశక్తిగ మూలప్రకృతి స్వరూపముగ చిత్రింపబడిన విధము పురాణ వాఙ్మయప్రోక్తము. ఇది పరమతాత్త్వికము, దార్శనికము. రెండవది అర్వాచీన వాఙ్మయమునందు ప్రచలితమైన మార్గము. ఈ మార్గమునకు సంబంధించిన రాధ ప్రణయ పరిణపరిఫుల్ల శృంగారమూర్తి. విరహవిధుర, స్వైర విహారశీల. కొన్నిట వివాహిత. భగవానునితో వివిధ బాంధవ్యములు కలిగినట్టిది. కొన్నిట శ్రీకృష్ణుని ప్రేమచంద్రికాచకోరియై ఆతనిని వివాహమాడినట్టిది. ఆధునిక వాఙ్మయమున ఆమె నిత్యము స్మరించుకొను ప్రణయదేవతగ చిత్రింపబడినది.

పురాణ వాఙ్మయమునందు విష్ణుకథా సంకలితములైనవి రాధను పేర్కొనకుండుట అతివిచిత్ర మనిపించును. రాధా చరితము నుట్టంకించిన పురాణములందు ప్రసిద్ధములైనవి - బ్రహ్మవైవర్త పురాణము, పద్మపురాణము, దేవీభాగవతము, గర్గసంహిత. కావ్యములందు గీతగోవిందము ప్రసిద్ధము. బ్రహ్మవైవర్తపురాణమునందు రాధాకృష్ణుల తత్త్వములు అభిన్నము లని, పరస్పర అవిభాజ్యములనియు నిరూపింపబడినది. సనాతన స్వరూపోదయ భాగ్యయుక్తిచే కృష్ణుని వక్షఃస్థలమున సంతతావాసము నందు భాగ్యశాలినిగ మునీశ్వర సురేశ్వర గోచరమగు మాననీయ మహిమశాలినిగ, రాసమండలేశ్వరిగ, సకల ప్రపంచమున కేలికయగు శ్రీకృష్ణుని తన శాసనమును ధిక్కరింప సమర్థతలేని కీలుబొమ్మగ చేసికొనిన శక్తిరూపిణిగ ఈమె వ్యక్తిత్వమును దేవీభాగవతము తీర్చిదిద్దినది. వృషభానుని పుత్రికగ, గతజన్మమున కృష్ణుని గోలోక పరమేశ్వరిగ, శ్రీకృష్ణుని తేజము నాలుగుమార్గములై లక్ష్మి - భూమి - నీల- విరజ - అను రూపములతో రాధయందు లయించునట్లుగ గర్గభాగవతము నిరూపించినది.

రాధ యను నామముకూడ సార్థకమనునట్లుగ, దాని అర్థము పురాణములందు వివరింపబడినది.

... ... ...

రేఫోహి కోటి జన్మాఘం
  కర్మభోగం శుభాశుభమ్
ఆకారో గర్భవాసం చ
  మృత్యుంచారోగ ముత్సృజేత్
ధకార ఆయుషోహాని
  మాకారో భవబన్ధనమ్ ॥

... ... ...

రేఫోహి నిశ్చలాం భక్తిం
  దాస్యం కృష్ణపదామ్బుజే ॥
సర్వేప్సితం సదానన్దం
  సర్వ సిద్ధౌఘ మీశ్వరమ్
ధకారః సహవాసం చ
  తత్తుల్యం కాలమేవ చ ॥
దదాతి సాసార్ష్టి సారూప్యం
  తత్త్వజ్ఞానం హరేః సమమ్
అకార స్తేజసాం రాశిం
  దానశక్తిం హరౌం యథా...'

బ్రహ్మ. వై. పు శ్రీకృష్ణ. జ. ఖం.
అధ్యా 13. శ్లో. 104,105,107,109.

రాధ = ర్ + ఆ + ధ్ + అ. ఇందలి రేఫము కోటిజన్మార్జితమైన శుభాశుభ కర్మఫలమును హరించి కృష్ణపదాంభోజ భక్తియును దాస్యమును వాంఛితార్థమును నొసంగును. శ్రీకారము జన్మ మృత్యు రోగములను నశింపజేయును. ధకారము భవబంధముల నడంచి, దీర్ఘాయువొసంగి, కృష్ణుడెంతకాల ముండునో అంతకాలము తత్సాహచర్యమును, వాని సారూప్యమును తత్త్వజ్ఞానము నొసంగును. రెండవ అకారము బ్రహ్మతేజమును, దానశక్తిని, యోగశక్తిని, సర్వకాల హరిస్మరణమును నొసంగును. మరియొక సమన్వయముకూడ

*** తెలుగుదనం ***

* ఇటీవల రాజమండ్రి పేరు రాజమహేంద్రిగా మార్చాలి అంటూ బయలుదేరిన ఉద్యమంలో ఒక విద్యార్థి నాయకుడు, ఒక ఆఫీసరు, రాజమండ్రి పదంలో తెలుగుదనం లేదని కనుక రాజమహేంద్రిగా మార్చాలని తెలిపియున్నారు.

* రాజమండ్రిలో లేని తెలుగుదనం రాజమహేంద్రిలో ఏమి ఉన్నదో కొంచెమైనా వారు వివరిస్తే బాగుండేది. ప్రస్తుత ప్రజాస్వామ్య యుగంలో శాబ్దికవిచారం చేసేవాళ్ళు ఎవరికీ లేదనడం సాధ్యం కాదుకదా!

కలదు. రకారము - రమను, ఆకారము - గోపికను, ధకారము - ధరిత్రిని, అకారము - విరజను సూచించును. ఈ సమన్వయము సామమార్గమున శ్రీకృష్ణ భగవానుని నోటినుండియే వెలువడినది. ఈ సమన్వయము నే మిగిలిన గ్రంథము లన్నియు వేరువేరు విధముల సాధించినవి.

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున అద్భుత మగు శ్రీకృష్ణతత్త్వమును తీర్చిదిద్దిన భారత భాగవతాదులు ఇంతటి మహనీయమూర్తి యగు రాధ గాథను స్మరింపకుండుట ఆశ్చర్యము గొల్పును. తెలుగు సారస్వతమున రాధాప్రశస్తికి శ్రీకారము చుట్టిన మహనీయుడు శ్రీనాథుడు.

రాత్రిక మోహము మత్తిలిన
  బర్హిశిరోధికలాన్వితాలఁబై
గాలిచి పిచ్చి పూవుగపు
  వాసనతోడి సుఖాంబుబిందు తోం
గాలపు మోవి మోవియయి
  మోపుచు రాధకు నిచ్చు ధూర్తగో
పాలుడు ప్రోచు గావుత మ
  హారక్త పాటలి మంత్రి యన్ననిన్.
      భీమే. పు. ఆ. 1, ప. 3.

ఇది భీమేశ్వరపురాణమున ఇష్టదేవతా ప్రార్థన సందర్భములోనిది ఇందు రాధామాధవుల శృంగారము వర్ణింపబడినది. ఇది తెలుగు వాఙ్మయమున రాధాకృష్ణతత్త్వప్రతిపాదనకు బీజావాపనము. పూర్వపురాణప్రోక్తమగు తాత్త్విక, దార్శనిక తత్త్వములను, అర్వాచీన కాలమున వివరింపబడిన లౌకిక శృంగార తత్త్వమునకు వారధియై ఈ పద్యము రాధాకృష్ణులను దేవతామూర్తులుగ, శృంగారమూర్తులుగ వివరించుట గమనార్హము.

మొట్టమొదటగా ఈ వాఙ్మయ నందన వనమున పరిమళించిన కావ్యప్రసూనము 'రాధామాధవము'. బ్రహ్మవైవర్త పురాణమునందలి రాధాతత్త్వమును సంపూర్ణముగ గ్రహించి, ఆ దివ్యప్రకృతినే లక్ష్మీదేవిగ భావించి ఈ రాధమాధవ కావ్యమునందు రాధాదేవిని శ్రీమహాలక్ష్మి అవతారముగ కల్పించి ప్రశంసించినాడు చింతలపూడి యెల్లనార్యుడు. పురాణప్రోక్తమైన తత్త్వమును పోతనామాత్యుని రుక్మిణీకల్యాణ కథమూసలో పోసి కరగించి అందమైన ఆభరణముగనె ఈ కావ్యమును తీర్చిదిద్దినాడు.

'రాధామాధవ' కావ్యమునందలి ప్రత్యేకవిషయము 'రాధ'ను స్వకీయగ తీర్చిదిద్దుట అనునది. కావ్యమునందు శశిగోపుని కుమార్తెయై జన్మించిన రాధ బాల్యమునుండియు శౌరి గుణగణవర్ణనలను ఆకర్ణించి అతనిని వివాహమాడిన విధానము వర్ణింపబడినది. సామాన్యముగ లోకమున రాధామాధవుల ప్రేమకలాపములను చిత్రించిన కవులు ఆమెను పరకీయగా చిత్రించినారు. ఇట్లు చిత్రించుటకు గల ఆధారము బ్రహ్మవైవర్తమునందు గలదు. బ్రహ్మవైవర్తము నందలి విషయమును గూర్చి నడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు ఈవిధముగ పేర్కొనినారు. 'భగవంతునియెడ భక్తునికి గల యనితరగని ప్రేమము, స్వైరిణికి ఉపపతియందు కలుగు నిరంతర దృఢానురాగము వంటి దగు అనుభవసాధ్యత్వదృష్టాంతమును రూపకముగా ప్రదర్శించుటకుగాను బ్రహ్మవైవర్తపురాణకారుడు శాపమిషమున మూలప్రకృతి స్వరూపిణియైన రాధాదేవిని భూలోకమునకు తెచ్చి పరకీయా భూమికను కల్పించి అప్రాకృతుడైన శ్రీకృష్ణునే ఉపభర్తగా చేసి ఆమెకు అతనియెడ గల నిరతిశయానురాగవ్యాజమున పరమభక్తిని ప్రదర్శించినాడు' ఇట్లు బ్రహ్మవైవర్తపురాణమునందు రాధ నామమాత్రముగ రాయణ పత్నియైనట్లుగ కలదు కాని వారిరువురి బాంధవ్య ప్రస్తావన మెచటను చేయబడలేదు. అంతే కాదు. బ్రహ్మాది దేవతాగణ సమక్షమున శ్రీకృష్ణుని వివాహమాడినట్లు కలదు. ఇట్టి దృష్టితో పరికించిన రాధ స్వకీయయే అగును.

ప్రాచీన భారతవర్షమున స్త్రీలకు జ్ఞానమార్గము నిషిద్ధము చేయబడినది. వేదాధ్యయనముల కధికారము లేనందుటచే కర్మమార్గము కష్టసాధ్యమైనది. అందుచే భక్తిమార్గమున వారల కధికారమేర్పడినది. సౌందర్యమందలి మోహముచే ఘటిల్లిన అనురాగము మనుష్యసంబంధములగు అనురాగము లన్నిటికంటెను బలవత్తరమైనది కనుక అనంత సౌందర్యనికేతనము నారాధించు యోగులకు, జ్ఞానులకు, ఉద్దిష్టమైన జీవాత్మ పరమాత్మల భేదమును తెలిసికొని ఈశ్వరమగ్నయై అనగా అప్రాకృతిస్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణునియందు లగ్నమనస్కయై అతనిని భర్తృభావములో ఆరాధించినది రాధ. వివాహమాడిన వ్యక్తి, బాల్యమునందు తల్లిదండ్రులు నిశ్చయించిన వ్యక్తి, భర్త కాడనియు; మనసా వాచా కర్మణా ఎవరిని ఆరాధింతురో అట్టివ్యక్తియే భర్తయనియు ఒక సిద్ధాంతము కలదు. ఈ దృష్టితో పరికించిన వాఙ్మయమునందంతటను రాధ స్వకీయయే అగును. బ్రహ్మ

## రాజమండ్రి నగర సౌందర్యం

* ఇటీవల రాజమండ్రిని సౌందర్యవంతముగా తీర్చిదిద్దేందుకు ఒక సభా, ఆ సభలో వివిధప్రముఖులు అనేకసూచనలు చేయడమూ, జరిగినవి. ఏపనులు చేయాలో, ఏవి మానాలో కూడ, తెలుపబడింది.
* ముఖ్యములైన నగరవీధులు పెక్కింటిలో నిత్యమూ నిలిచిఉంటూ, అనేకవిధాల రొదచేస్తూ, మనుష్యుల రాకపోకలకు కూడా ఇబ్బంది కలిగిస్తూ రాత్రి ఇండ్లలోని జనానికి నిద్రాభంగం కలిగిస్తూ, ఉన్న లెక్కలేని లారీల విషయం ఎవ్వరిదృష్టికి వచ్చినట్లు లేదు. అవి నగరానికి సౌందర్యావహములే అని భావింపబడలేదు కదా!

వైవర్తపురాణమునందు గల ఆంతరవిషయములను పరిశీలింపక కేవలము బహిర్భావమును మాత్రమే గ్రహించి పలువురు కవులు ఆమెను జారిణిగా చిత్రించినారు. కాని రాధామాధవకవి అట్టి అయథార్థ కల్పనకు తనకావ్యమున స్థానీయలేదు. మీదుమిక్కిలి జన్మజన్మల అనుబంధమనునట్లుగ ఆదినారాయణుని పత్నియైన లక్ష్మియే, అతడు కృష్ణావతారమునందగా తాను రాధయై అతనిని వివాహమాడినట్లు ఆమె స్వకీయత్వమును వర్ణించినాడు.

బ్రహ్మవైవర్తపురాణము, గర్గసంహితలు గోలోకవాసినియైన రాధ శ్రీరాముని శాపముచే మానవిగా జన్మించినట్లు వర్ణించినవి. ఇది శ్రీకృష్ణుడు సపత్నియైన విరజతో క్రీడించుటవలన రాధ పొందిన ఈర్ష్యాసూయలకు ఫలితము. చింతలపూడి ఎల్లనార్యుడు ఆమె భూలోకాగమనమున నొక ప్రత్యేకకథ కల్పించినాడు. లక్ష్మిదేవి పూర్వము శ్రీరామచంద్రుడు మనోహరాంగుడగుట విని శంకరునిచే అతనిని రప్పించి, మోహించుటయు, కాని ఆ అవతారము ఏకపత్నీ ప్రధానమగుటచే ఆమె కోరిక విఫలమగుటయూ జరిగినది. కృష్ణావతార సమయమున తానును అతని లీలలయందు పాత్రధారిణి కావలయునని తలచి తన మనోగతవాంఛను భర్తకు తెలుపగా, శ్రీకృష్ణుడను ఆమె మనోవాంఛను, ఈశ్వరేచ్ఛను నెరిగి ఆమెను శతగోపు నింట 'వల్లవీ వీలోలేక్షణగ్యై' జన్మింప అనుమతి యిచ్చినాడు. ఇట్టి ప్రత్యేక కథాకల్పనముచే రాధయందు లక్ష్మీదేవి అంశమాత్రమేకాక, ఆమె కేవలము లక్ష్మియే అను విషయమును నిరూపించినాడు. మూలమునందలి సపత్నీ మాత్సర్యము, వల్లభుని నిందించు వాక్ప్రాగల్భ్యములు ఈ కల్పనముచే తొలగింపబడినవి. మీదుమిక్కిలి ఈలోకమున కూడ అతనిని అనుసరించి ఉండవలెనను ఆమె కోరికతో వారి పరస్పరానురాగము వ్యక్తపఱుపబడినది. ఇట్లు కావ్యప్రారంభమునందే రాధాదేవి యందలి దైవతాంశను నిరూపించి కవి ఆమె దివ్యచరిత్రకు కట్టుదిట్టమగు పునాదిని నిర్మించినాడు. కావ్యమునందక్కడక్కడ ఈ విషయమును నిరూపించుచునే ఉన్నాడు.

రాధామాధవ కావ్యకథ రుక్మిణీ కల్యాణపు తీరుతెన్నులలో నడచింది. అతిముగ్ధయగు రాధ, బాల్యమునుండియు శౌరి గుణగణవర్ణనములచే ఆకర్షించి, అతనినే వలచి, తన వలపును చెలికత్తె ద్వారా అతనికి తెలియచేసి, స్వయంవర సభామంటపమున అతనిని వివాహమాడినది. ఈ కావ్యమునందంతటను ఆమె ప్రేమాతిశయము, ఆత్మనిగ్రహము, వివేకము, వాక్ప్రాగల్భ్యము ప్రస్ఫుటితమగుచున్నవి.

(సశేషం)

# ఈ పక్షంలో

## సమాలోచన చతుర్థ వార్షికోత్సవము

1-11-80 తేదీ శనివారం సాయంకాలం హులుమాకుబ్బువారి యాజమాన్యమున రాజమండ్రి బాబాయమ్మ మెమోరియల్ హాలులో సమాలోచన పక్షపత్రిక నాలుగవ వార్షికోత్సవసభ జరిగినది. రాజమండ్రి ట్రయినింగు కాలేజీ ప్రొఫెసరు శ్రీ బి. యస్. ఆర్. ఆంజనేయులుగారు సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించిరి. 'సాహిత్యానికి సమాజ శ్రేయస్సు ప్రధానం కావాలి. సమాలోచన ఆ విధముగా పురోగమించాలి. కాలేజీ అధ్యాపక వృత్తినుండి పదవీవిరమణము చేసిన శ్రీ సీతారామశాస్త్రిగారు వయోధికులైనా సమాలోచన ద్వారా చేయుచున్న సాహితీసేవ నిరుపమానం' అని వక్కాణించారు.

సుప్రసిద్ధ జాతీయనాయకులు శ్రీ క్రొవ్విడి లింగరాజుగారు సమావేశమును ప్రారంభించిరి. 'పత్రికారంగంలో అనేక దశాభేదములలో నాకు అనుభవం వుంది. అధిగమింపరాని అనేక సమస్యలు లెదురౌతూఉంటాయి. వాటిని తప్పించుకొని సమాలోచన జయప్రదంగా నడచుచుండడము హర్షదాయకం. ఆర్థికంగానూ తదితరవిధాలగానూ శాస్త్రిగారికి చేయూతనివ్వడం సహృదయుల కర్తవ్యం' అని చెప్పిరి.

ప్రముఖసాహితీవేత్త శ్రీ ఎస్. రామాచారి (సి. టి. ఓ.) గారు సమాలోచన వార్షిక సంచికను ఆవిష్కరించిరి. సమాలోచనకు రు. 100 లు విరాళ మొసంగిరి. 'సమాలోచన అని పేరు పెట్టడంలో విమర్శాపద్ధతితో నడపడం ఉద్దేశం అని

భావిస్తున్నాను. ఏవిధమైన ప్రకటనలూ లేకుండా భ్రాంతిసదృశంగా కేవల సాహిత్యపత్రిక నడపడం చాల శ్రమతో కూడిన పని. అన్నిరకాల సమాలోచనకి సహకారం అందియ్యగలను' అని ఉద్ఘాటించిరి.

సమాలోచనసంపాదకులు శ్రీ బులుసు సీతారామశాస్త్రి హుసారు క్లబ్బునకు తమకుగల సంబంధమును, హుసారుక్లబ్బు కార్యక్రమములను వివరించిరి. అన్నిరంగాలలోను అతిచోటు చేసికొన్నదనీ ఏవిధమైన రాగద్వేషములూ లేకుండా సాహిత్యాది విషయాల్లో గుణదోష విమర్శని పెంపొందించడం సమాలోచన ముఖ్యాశయమనీ, ఆర్థికాది సమస్యలు ఎట్టివి ఎదురైనా వాటిని అధిగమించి ముందుకుపోవడమే సమాలోచన ధ్యేయమనీ వక్కాణించిరి.

వి. టి. కాలేజీ ఆంధ్రోపన్యాసకులు శ్రీ కాశీభట్ల శేషయ్యశాస్త్రిగారుపన్యసించుచు కాలేజీ అధ్యాపక పదవినుండి విరమించిన తర్వాత సంపాదకులు శ్రీబులుసు సీతారామశాస్త్రిగారు సమాలోచనద్వారా చేయుచున్న సాహిత్యసేవ ప్రశంసనీయ మనిరి. వీరి వ్యాఖ్యలు విమర్శలు సునిశితమనోజ్ఞములనిరి. అందుకు సమాలోచన సంచికలనుండి ఉదహరించి అనేక ఉదాహరణములొసగిరి.

ప్రముఖ లాయరు, జర్నలిస్టు శ్రీ పోతుకూచి సూర్యనారాయణ మూర్తిగారు ఉపన్యసించుచు ఆముక్తమాల్యద మొదలు అప్పుతెంపరినరాత్రి వరకు ప్రాచీనాధునాతన గ్రంథములపై విమర్శలు సమాలోచనలో ప్రచురించుట సంపాదకుల విశాలదృక్పథానికి నిదర్శన మన్నారు. భారతి తరువాత ప్రతిభ, జయంతి మున్నగు ననేక సాహిత్యపత్రికలు వెలువడినవనీ, అవేవీ చిరకాలం నిలువలేదనీ, సమాలోచన అవిచ్ఛిన్నముగా భారతి స్థాయిడ్డాల్లో మూడేండ్లనుండి కొనసాగుచుండుట విశేషమనీ చిరకాలం కొనసాగించే అన్నివిధముల స్తోమతూ శ్రీ సీతారామశాస్త్రిగారికి కలదనీ వక్కాణించిరి.

శ్రీ వి. తమ్మిరాజు (రిటైర్డు హెడ్మాస్టరు) గారు మాట్లాడుచు సమాలోచన ఉత్తమస్థాయిలో ఉన్నదని, విద్యార్థులు కొందరు తనతో ప్రసంగించిన విషయములను వివరించిరి.

శ్రీమల్లంపల్లి దుర్గాప్రసాద్ (సంస్కృతోపన్యాసకులు) మాట్లాడుచు సమాలోచన నామకరణౌచిత్యాన్ని తదనుగుణంగా సమాలోచన నడచుచున్న తీరును ప్రశంసించిరి.

శ్రీ సి. నరసింహాచారి (విజ్ఞాన్ ట్యుటోరియల్ కాలేజీ, శ్రీమతి లక్ష్మీనరసమ్మ కాన్వెంటు వ్యవస్థాపకులు) మాట్లాడుచు సమాలోచన డిక్లరేషనూ, పోస్టల్ కన్సెషనూ శ్రీ శాస్త్రిగారికి సునాయాసంగా లభించినవి అనిరి. శాస్త్రిగారు సంకల్ప సిద్ధులనీ, పత్రిక అవిచ్ఛిన్నంగా కొనసాగింపగల రనీ, సంపాదకీయాలు సాంఘిక సాహిత్యాలపైనే కాకుండా రాజకీయాలపైకూడా నిశితంగాను వ్యంగ్యవిలసితంగాను వీరు వ్రాసేతీరు మనోజ్ఞమనీ తెల్పిరి.

ఆంధ్రభూమి, దక్కన్ క్రానికలు కరస్పాండెంటు శ్రీ కంచుమర్తి శ్రీరాములుగారు 'గౌతమీ గ్రంథాలయం కార్యనిర్వాహకవర్గ సభ్యత్వంతో శాస్త్రిగారు నాకు బాగా పరిచితులు. వారి నిష్పక్షపాత దృష్టి, ఆలోచనా సరళీ శ్లాఘ్యములు. నేను ఈపత్రికల కరెస్పాండెంటుగా స్థిరపడడానికి సమాలోచన పత్రికపై నేను వ్రాసిన రెవ్యూమూలము. పత్రికల సహకారం సమాలోచనకి అందించడం పత్రికల ధర్మం' అని ప్రసంగించిరి.

సుప్రసిద్ధ సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల విద్వాంసులూ, మహోపన్యాసకులూ అయిన శ్రీ వాజపేయాజుల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ఎన్నిగ్రంథములో పరిశీలన చేసినవారు, విజ్ఞానులూ అయితేతప్ప వ్రాయలే[illegible]యాలు సమాలోచనలో కనపడుట[illegible] మనిరి. సంస్కృతికిగల విశేషార్థ రించిరి. సమాలోచన అవిచ్ఛిన్నంగా సాగుటకు సహకరింపగల మనిరి.

ఆరంభంలో అధ్యక్షులకూ, సభాప్రారంభకులకూ, ఆవిష్కర్తకూ, వక్తలకూ, స్వాగతం పలికిన శ్రీ సి. నరసింహాచారి వందనసమర్పణముతో సభ ముగిసినది.

---

## కవిసార్వభౌముని జయంతి

ఇటీవల కవిసార్వభౌమ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి 115వ జయంత్యుత్సవ సభ రాజమండ్రి, శ్రీమతి లక్ష్మీనరసమ్మ కాన్వెంటులో జరిగినది. ప్రముఖ న్యాయవాది శ్రీ మద్దూరి శివరామకృష్ణయ్యగారు సభకి అధ్యక్షతవహించిరి. సార్వభౌముని భారత భాగవత గ్రంథాలకు విస్తృత ప్రచారం జరగాలని వక్కాణించిరి.

రాజమండ్రి ట్రయినింగు కాలేజి ప్రొఫెసరు శ్రీ బి. ఎస్. ఆర్. ఆంజనేయులుగారు సభాప్రారంభం చేసిరి. కవిసార్వభౌముని సర్వతోముఖప్రజ్ఞను కొనియాడిరి.

శ్రీ పోతుకూచి సూర్యనారాయణ మూర్తి, శ్రీ చిలుకూరి రామభద్రశాస్త్రి, శ్రీ సి. నరసింహాచారి, డాక్టరు కృష్ణమాచారి, శ్రీ రామేశ బ్రహ్మం, శ్రీమతి కె. సీతామహాలక్ష్మి కవిసార్వభౌముని వైశిష్ట్యాన్ని ప్రస్తుతించిరి.

శ్రీ బుగ్గా పాపయ్యశాస్త్రిగారు కవిసార్వభౌముని గ్రంథములపై పరిశోధనలు జరగడంపట్ల హర్షం వెలిపుచ్చిరి. శ్రీకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి దౌహిత్రుడు శ్రీ కె. ఎస్. సత్యనారాయణమూర్తిగారు అస్థాన ధాని చిలుకూరి రామభద్రశాస్త్రిగారిని సందర్భమున సన్మానించిరి.

---

# సమాలోచన సంపుటములు

వివిధ సాహిత్యాది విషయాలకు చెందిన 241 రచనలతో కూడిన సమాలోచన తృతీయ సంపుటము 24 సంచికలు ఒకే వాల్యూముగా హాఫ్ క్యాలికో బైండు చేయబడి అమ్మకమునకు సిద్ధముగా నున్నది. వెల రు. 20 లు ఎం. ఒ. ద్వారా పంపినవారికి పోష్టుఖర్చులు మేమే భరించి రిజిష్టర్డు పోష్టులో పంపగలము.

రెండవ సంపుటము వాల్యూములును కొలదిగా ఉన్నవి. వెల రు. 20 లు ఎం. ఒ. చేసిన వారికి పై విధముగనే పంపబడును. వి. పి. పద్ధతి లేదు.

మొదటి సంపుటము ప్రతులు పూర్తిగా అయిపోయినవి.

— సంపాదకుడు.

అడ్రసు :—

సంపాదకుడు, బులుసు సీతారామశాస్త్రి,

రిటైర్డు తెలుగు లెక్చరరు, వి. టి. జె. కాలేజి,

6-8-7, ఇన్నీసుపేట (త్యాగరాజనగర్), రాజమండ్రి-1.

Editor, Printer and Publisher B. Sitharama Sastry, Printed at B. V. & Co., Press, Innispet, (Tyagaraja Nagar) Rajahmundry-1.